

NAISEN TYÖTTÖMYYS - UHKA JA MAHDOLLISUUS

**Työttömien, perheellisten naisten elämää sekä hyvinvointi-
ja terveystuntemuksia**

Aulikki Kallio

**Terveyskasvatuksen pro -
gradu tutkielma
Terveystieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2001**

TIIVISTELMÄ

Aulikki Kallio. 2001. Naisen työttömyys - uhka ja mahdollisuus. Työttömien, perheellisten naisten elämää sekä hyvinvointi- ja terveystuntemuksia.

Terveyskasvatuksen pro-gradu tutkielma. 60 sivua.

Tutkimuksessa tarkasteltiin työttömyyden vaikutusta perheellisten naisten elämään ja hyvinvointiin. Miten naiset kuvailevat elämäänsä työttömyyden aikana? Onko arvojärjestys muuttunut ja mitä on tapahtunut sisäisesti?

Työttömyyden käynnistämiä prosesseja tarkasteltiin tunnetasolla, ajankäytön ja tekemisen muuttumisena, sosiaalisten suhteiden ja perheen suhtautumisen mahdollisena muuttumisena.

Myös työttömyyden kokemisen heijastumista naisen psyykkiseen hyvinvointiin tutkittiin. Mitä työttömyys on vaikuttanut itsetuntoon, sosiaaliseen tukeen ja elämänhallinnan taitoon sekä mitä selviytymiskeinoja naisilla on?

Uskovatko naiset vielä tulevaisuuteen ja onko heillä elämässä tavoitteita?

Haastateltavina oli kymmenen työttömäksi jäänyttä perheellistä naista, joilla oli kotona asuvia alaikäisiä lapsia. Haastattelut tehtiin loka-marraskuussa vuonna 1994. Tutkimusryhmäläisten työttömyys oli kestänyt siinä vaiheessa vaihdellen kolmesta kuukaudesta 2,5 vuoteen. Haastatellut olivat iältään 31-58-vuotiaita.

Työttömyys koettiin sekä uhkana mielenterveydelle että uutena mahdollisuutena. Uhkan mielenterveydelle aiheutti työpaikan menetyksen tuottama masennus ja ahdistus sekä huoli taloudellisesta toimeentulosta ja pelko ansiosidonnaisen päivärahakauden loppumisesta.

Uutena mahdollisuutena koettiin työttömyyden myötä tullut ajan lisääntyminen, joka nähtiin positiivisena sekä perheelle että naiselle itselle. Perheellä oli enemmän aikaa yhdessäoloon ja perheen sisäiset suhteet paranivat. Haastatellut naiset kokivat elämänlaatunsa kohentuneen lisääntyneen ajan myötä, kotona oli mielekästä

tekemistä ja fyysisen terveyden koettiin parantuneen työttömyyden aikana. Tulevaisuuden mahdollisuuksina nähtiin kouluttautuminen uuteen ammattiin tai oman yrityksen perustaminen.

Asiasanat: työttömyys, nainen, terveys, psyykinen hyvinvointi.

NAISEN TYÖTTÖMYYS - UHKA JA MAHDOLLISUUS

Työttömien, perheellisten naisten elämää sekä hyvinvointi- ja terveystunte-
muksia

1. JOHDANTO.....	1
2. TYÖN MERKITYS JA SEN MUUTTUMINEN.....	2
3. TYÖTTÖMYYS ELÄMÄNMUUTOKSENA.....	4
4. TYÖTTÖMYYS JA TERVEYS.....	6
5. TYÖTTÖMÄN TERVEYTTÄ SÄÄTELEVÄT TEKIJÄT.....	9
5.1. Yhteiskunnalliset tekijät.....	9
5.2. Yksilölliset ja tilannetekijät.....	10
6. NAINEN, TYÖ JA TYÖTTÖMYYS.....	14
6.1. Nainen työmarkkinoilla.....	14
6.2. Naistyöttömyyden kehitys.....	15
6.3. Naistyöttömyyden tutkimus.....	16
7. NAISTEN SELVIYTYMINEN.....	18
8. NAINEN JA PERHE.....	21
8.1. Työ, perhe ja naisen hyvinvointi.....	21
8.2. Perheessä työtön äiti.....	23
9. TUTKIMUSTEHTÄVÄT.....	25
10. TUTKIMUSMENETELMÄT.....	26
10.1. Tutkimusotteen kuvaus.....	26
10.1.1. Laadullisen sisällön analyysin periaatteet.....	27
10.1.2. Induktiivinen sisällön analyysi.....	27
10.2. Tutkimusaineisto ja sen kuvaus.....	28

10.3. Aineiston analyysi.....	29
10.4. Luotettavuuden arviointia.....	31
10.4.1. Tutkimusaineiston arviointi.....	31
10.4.2. Analyysin luotettavuus.....	32
11. TULOKSET.....	33
11.1. Uhka mielenterveydelle.....	33
11.1.1. Uhka psyykkiselle hyvinvoinnille.....	33
11.1.2. Uhka toimeentulolle.....	36
11.2. Uusi mahdollisuus.....	37
11.2.1. Mahdollisuus perheelle.....	37
11.2.2. Mahdollisuus itselle.....	40
11.2.2.1. Elämän laatua.....	40
11.2.2.2. Uudet suunnitelmat.....	44
11.3. Yhteenveto tuloksista	47
12. POHDINTA.....	48
LÄHTEET.....	52
Liite 1. Haastateltavien taustatiedot.....	59
Liite 2. Haastattelukysymykset.....	60

JOHDANTO

Työttömyys kohosi jyrkästi 90-luvulla. Taloudellisen laman syvin vaihe ajoittui vuoteen 1994, jolloin työttömyysaste lähes kuusinkertaistui noususuhdanteen aikaisesta parhaimmasta työllisyysvuodesta 1990 (3,4%) laman ajan pahimpaan työttömyysvuoteen 1994 (18,4%). Työttömyys lisääntyi nopeasti ensin miesvaltaisilla aloilla ja sitten naisvaltaisilla aloilla. Työllisyystilanne parani miehillä tämän jälkeen huomattavasti, mutta naisilla vain vähän. (Kontula 1998.)

Tiedotusvälineissä käytiin keväällä 1994 kiivasta keskustelua siitä, pitäisikö naiset palauttaa takaisin "hellan ääreen" työttömyystilanteen helpottamiseksi. Tästä nousi idea tutkia perheellisten naisten työttömyyttä. Tutkimukseen halusin nimenomaan perheellisiä naisia, joilla on kotona asuvia lapsia, koska julkinen keskustelu käytiin juuri perheellisten naisten palauttamisesta ansiotyöstä takaisin kotiin lapsiaan hoitamaan. Naisten työttömyyttä ei myöskään oltu tutkittu paljoa, koska nais-työttömyyden ongelmaa ei ollut Suomessa ennen kuin 1990-luvun alun laman myötä. Suurin osa tehdyistä työttömyystutkimuksista käsitteli miesten työttömyyttä.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää työttömäksi jääneiden naisten kokemuksia ja tuntemuksia työttömyyden aikana. Miten naiset kuvailevat elämäänsä? Millaisia prosesseja työttömyys on käynnistänyt? Miten työttömyyden kokeminen heijastuu naisen psyykkiseen hyvinvointiin?

2. TYÖN MERKITYS JA SEN MUUTTUMINEN

Suomessa työnteko ja ahkeruus ovat olleet poikkeuksellisen suuressa arvossa. Protestanttisen työetiikan sävyttämä arvomaailma on auttanut ihmistä sietämään työelämän paineita. Työn ei ole odotettukaan olevan helppoa, vaan se on tuottanut tyydytystä silloinkin kun se on ollut raskasta. (Karisto & Takalo & Haapalo 1989.)

Työyhteiskunnan muutosten katsotaan merkitsevän yksilötasolla kohdattavia uudenlaisia riskejä ja uhkia, jotka tekevät suhteesta työhön aikaisempaa ristiriitaisemman. Työn merkityksen kokemiselle syntyy uudenlaisia jännitteitä. Perinteinen vahvan protestanttisen työetiikan leimaama suhde työhön joutuu suodattamaan työmarkkinoiden kasvavia epävarmuustekijöitä, jolloin aikaisempi luottamus työhön riskiytyy. Eri-ikäiset ovat eläneet erilaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa ja sille ominaisessa työyhteiskunnassa, johon oma paikka ja mahdollisuudet suhteutetaan. Tällöin eri sukupolvien välinen suhdetta työhön ei voi verrata. Samankaltainen eriytyminen on nähtävissä eri sukupuolten välillä työmarkkinasuhteiden muutoksissa. Talouskriisin jälkeinen työyhteiskunta tuottaa riskejä molemmille sukupuolille, mutta ne konkretisoituvat eri tavoin erilaisissa yhteiskunnallisissa asemisissä. Esimerkiksi miesten kasvava työttömyys ei johda käsitykseen heidän kotisidoksensa vahvistumisesta ja mahdolliseen siirtymiseen työmarkkinoilta palkattoman kotityön tekemiseen. (Saari & Viinamäki & Pohjola 1999.)

Työn keskeisinä merkityksinä, funktioina, pidetään seuraavia asioita:

1. Työ merkitsee työntekijälle ensisijaista tulonlähdettä.
2. Työn tekeminen ja ammatissa toimiminen muovaa ihmisen persoonallisuutta ja antaa aineksia ihmisen minäkuvan, identiteetin syntymiselle ja ylläpidolle.
3. Työnteko suuntaa ihmisen sosiaalisia suhteita ja luo eräänlaisen vuorovaikutusareenan.
4. Työ konkreettisesti toimintana rakenteellistaa tekijänsä ajankäytön ja tätä kautta yhdenmukaistaa yhteiskunnan yleiseen, sosiaaliseen aikaan.

5. Työ ja ammatti luovat perustan työntekijän yhteiskunnalliselle arvostukselle ja sen myötä osaksi myös itsearvostukselle.

6. Työntekoon osallistuminen antaa mahdollisuuksia hahmottaa ihmisen ympärillä olevaa todellisuutta tähän ympäristöön vaikuttamisen välityksellä osin välittömässä työprosessissa, osin työpaikan sosiaalisten suhteiden ja mahdollisten kollektiivisten organisaatioiden kautta.

Nämä merkitykset toteutuvat tietenkin eri tavoin riippuen työstä, sen sisällöstä, työpaikasta, työurasta, koulutuksesta ja monista vastaavista yksilötasoisista ja sosiaalisista tekijöistä. Eroja on esimerkiksi työhön samaistumisen asteessa, siinä, missä määrin työn teko merkitsee työntekijälle vain toimeentulon välinettä tai toisessa ääripäässä sisäistetyn työvelvoitteen kutsumuksen täyttämistä. (Jyrkämä 1981.)

Työyhteiskunnan arvot joutuivat 1980-luvulla kuitenkin arvostelun kohteiksi. Työ- ja kulutuskeskeinen elämäntapa leimattiin epäaidoksi ja vääristyneeksi. Teemme työtä ansaitaksemme, jotta voisimme kuluttaa ja kulutamme, jotta taas jaksaisimme tehdä työtä. Muuttuvatko elämäntavoitteet korkeasta elintasosta elämänlaadun suuntaan? Jos näin kävisi, työ menettäisi asemaansa elämäntapojen ja arvostusten ankkurina. (Karisto ym. 1989.) Työn merkityksen vähenemistä tukee myös Toivo Muilun väitöskirja "Työajan ja työorientaatioiden alueellinen vaihtelu" (1993). Tutkimuksen mukaan tulevaisuuden ihanteet eivät enää välttämättä liity työntekoon. Lähes neljä viidestä (N=7050) työelämässä mukana olevasta piti ihanteena sitä, ettei heidän tarvitsisi tehdä lainkaan työtä ainakaan viikottaisena työaikana mitattuna.

Hänninen ja Polso (1991) lähtivät tutkimuksessaan siitä, että työn asema ihmisen elämässä vaihtelee ja että työpaikan menetyksen merkitys riippuu siitä mitä työ on merkinnyt. Palkkatyön merkitysten kirjo oli suuri. Työ merkitsi joillekin identiteetin ja elämänhallinnan perustaa, joillekin se oli elämän täydentäjä ja vastapaino muulle elämälle, jonka voisi korvata jokin muukin sosiaalisen ja järjestäytyneen toiminnan alue. Joidenkin mielestä työ oli välttämätön paha, jota ilmankin voi elää täysipainoista elämää ja jonka voisi korvata jokin muukin toimeentulolähde. Jahodan

(1988) mukaan erityinen painopiste on työpaikan sosiaalisessa instituutiossa. Työn on arvioitu jäsentävän elämää ja antavan tekijälleen identiteetin ja statuksen. Työ sitoo tekijänsä todellisuuteen. Jahoda näkee työstä johtuvan siteen kuitenkin pelkästään positiivisena eikä huomioi epätyytyttävästä työstä aiheutuvia haittoja.

3. TYÖTTÖMYYS ELÄMÄNMUUTOKSENA

Elämänmuutos on murroskohta elämän kulussa, jossa tavoitteet on asetettava uudestaan tai niiden saavuttamiselle on löydettävä uudet keinot (Hänninen ym. 1991).

Työttömyyden aiheuttamat elämänmuutokset aiheuttavat uhkan tuntemuksia ja kokemuksia. Työttömyyttä pidetään stressitilanteena, jossa yksilön omat tarpeet, arvot, edellytykset ja tavoitteet ovat ristiriidassa hänelle tarjolla olevien mahdollisuuksien ja ympäristön asettamien vaatimusten kanssa. (Ahlqvist 1996.)

Työpaikan menetys on henkilön oman hallinnan ulkopuolella oleva tapahtuma, joka käsittää yleensä kaksi eri vaihetta. Ensimmäinen muutos on vanhasta työpaikasta luopuminen, siirtyminen työssäkävystä työttömäksi. Tämä muutos on välitön, äkillinen ja henkilön hallinnan ulkopuolelle jäävä muutos. Se käynnistää toisen, pitemmän muutosprosessin, jossa työttömällä itsellään on aktiivinen osa: uuden elämän luominen ilman entistä työpaikkaa. Työttömyyden alkuviikkoina ajatukset suuntautuvat menneeseen ja menetettyyn. Epäoikeudenmukaisuus on päällimmäinen tunne. Muutaman kuukauden kuluttua järkytys hävenee ja alkaa läpi-työskentelyn vaihe, jolloin suuntaudutaan nykyhetkeen ja pyritään löytämään mielekäs tapa viettää aikaa työttömänä. Nyt on tilaisuus miettiä, mitä todella työltä tah-
too; etsitään uutta työuraa usein uudelleen kouluttautumalla. Uskollisuus työnantajaa kohtaan tuntuu turhalta ja omaksutaan omia tarpeita punnitseva, aikuisempi ote työelämään. (Hänninen ym. 1991.)

Davies ja Essevald (1988) havaitsivat työpaikan menetykseen liittyviä tekijöitä yksilöllistettävän helposti. Työttömäksi joutuneet arvioivat tilannetta suhteessa omaan itseensä ja lähipiiriin rajoitteisiin tai mahdollisuuksiin. Esille nousevat ikä, koulutus, työkokemus, sairaudet, perhesidokset ja ystävyyssuhteet. Samalla myös raamitetaan subjektiivisesti kuvaa omista vaihtoehtoista irtisanomisen jälkeen. Työmarkkinoiden vaateita punnitaan suhteessa omaan koettuun riittävyteen. Tilanne merkitsee oman itsensä suhteuttamista uudelleen ympäröiviin rakenteisiin, jolloin yksilölliset ja yhteisölliset tekijät saavat uusia merkityksiä.

Työpaikan menetys, erityisesti pitkäaikainen työttömyys, saattaa aiheuttaa passiivisuutta, alkoholismia ja mielenterveysongelmia. Tällaisissa tapauksissa voidaan puhua yksilöllisestä huono-osaisuudesta. *Tilapäinen karsiutuminen* tarkoittaa lyhytaikaista sosiaalista huono-osaisuutta, joka laman oloissa voi olla jopa vuoden mittainen työttömyys. Työttömyysjakson jälkeen yksilö palaa kuitenkin työmarkkinoille ja vakaaseen elämäntilanteeseen. *Syrjäytyminen* tarkoittaa elämää yhteiskunnan laita-alueilla ja riippuvuutta sosiaalisista. Pitkäaikaistyöttömyyden voidaan olettaa olevan yhteydessä syrjäytymiseen, koska työttömyydestä on muodostunut pysyvä olotila. *Uloslyönti* on vakavin huono-osaisuuden muoto. Se tarkoittaa elämäntilannetta, jossa yksilö on ajautunut merkittäviin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Yksilöllä on esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyyden takia vaikeita sosiaalisia ja perheeseen liittyviä ongelmia. (Vähätalo 1998.)

Yksilölliseltä kannalta ratkaisevaa on, millaiseen elämäntilanteen kokonaisuuteen työttömyys sijoittuu. Elämänkulun eri vaiheissa työttömyyteen suhtaudutaan ja se koetaan eri tavoin. Esimerkiksi pienten lasten äideille työmarkkinoilta poistuminen hyväksytään helpommin kuin muille. (Hokkanen & Kinnunen & Pohjola & Urponen & Väärälä 1993.)

Ajankäytön suhteen työttömyys aiheuttaa pakkotilanteena lisääntyvää perhekeskeisyyttä, joka ei kuitenkaan välttämättä ole sisäistettyä. Tämä johtuu lisääntyvästä kotona vietetystä ajasta. Toisaalta perhekeskeinen orientoituminen itse tilanteessa ilmeisesti muutenkin kasvaa voimistaen ilmiöitä ja ongelmia. (Rostila 1982)

Vähätalo (1998) on tutkimuksissaan todennut, että suomalainen perhekeskeisyys voi johtaa siihen, että perheestä tulee ainoa toimiva yhteisö, jolta yksilön on mahdollisuus saada tukea työttömyyden aikana.

Ulkolaisissa tutkimuksissa on raportoitu työttömyydellä olevan myös positiivisia seurauksia. On tehty havaintoja henkilöistä, jotka työttömäksi jouduttuaan ovat suunnitelleet elämänsä uudelleen ja pysyttäytyvät palkkatyön ulkopuolella.

(Lahelma 1989.) Työttömyys voidaan ymmärtää myös mielummin surullisena jou-tilaisuutena kuin vapautena tehdä asioita, jotka olisivat hyödyllisiä tekijälle itselleen tai hänen lähimmäisilleen. (Illich 1990.)

4. TYÖTTÖMYYS JA TERVEYS

Työttömyyttä ja terveyttä koskeva tutkimus lähtee yleensä siitä käsityksestä, että työllä on terveydelle myönteinen vaikutus. Työ antaa toimeentulon, jäsentää ajankäyttöä, tarjoaa tavoitteellista toimintaa ja kehittymismahdollisuuksia sekä ohjaa yhteisön jäseneksi. (Kalimo & Vuori 1992.)

Tutkimuksen kohteina ovat olleet terveyden eri ilmaisimet epämääräisestä oirehtimisesta fyysisiin ja psyykkisiin sairauksiin, itsemurhaan ja luonnolliseen kuolemaan. Huomiota on myös kiinnitetty työttömyyden vaikutuksiin itse työttömän ulkopuolelle, etenkin perheeseen. Työttömyyden keston ja toistuvuuden merkitystä on myös tutkittu viime aikoina. (Kalimo ym. 1992.) Taloudellisen laman käytännön vaikutuksia ihmisten elämään ja sitä miten talouden taantuma on vaikuttanut erityisesti koettuun terveydentilaan, on myös kartoitettu (Kontula & Viinamäki & Koskela 1998).

Työttömyyden terveysvaikutuksia on yleisimmin selitetty tarkastelemalla työttömyyttä stressitilanteena, joka vaatii sopeutumista ja rajoittaa tärkeäksi koettu-

jen tavoitteiden saavuttamista (Blaxter 1989, Kontula & Koskela & Kananen & Viinamäki 1992). Henkistä hyvinvointia heikentävät turvattomuuden, epäonnistumisen ja pettymysten kokemukset. Henkisen pahoinvoinnin kokemukset virittävät elimistöön puolustusjärjestelmän, mikä johtaa fyysisen terveyden häiriöihin. Käyttäytyminen ja elämäntavat muuttuvat. (Kalimo ym. 1992.) Toisaalta työttömät välttyvät ansiotyössä esiintyviltä altistuksilta ja haitoilta. Tämän merkitys on silloin suurimmillaan, kun aikaisempi työ on ollut hyvin rasittavaa. (Lahelma ym. 1995.)

Koetun stressin voimakkuus riippuu siitä käsityksestä, mikä ihmisellä on selviytyä tilanteesta haitatta. Selviytymiseen vaikuttavat sisäiset ja ulkoiset voimavarat sekä toimintastrategiat. Työttömyys aiheuttaa sitä voimakkaamman stressin, mitä keskeisimmin elämäntavoitteet liittyvät työhön. (Kalimo ym. 1992.)

Koettu terveys on yksinkertainen mittari, jota käytetään tutkimuksissa. Se on yksilön oma, eri lähteistä kokoamaansa tietoon perustuva yleisarvio hänen psyykkisestä ja fyysisestä terveydentilastaan. Koettu terveys kuvastaa toisaalta pitkäaikaisairauksia ja niistä aiheutuvaa haittaa, toisaalta yksilön subjektiivista käsitystä terveydestään, hänen energisyyttään ja tyytyväisyyttään omaan fyysiseen ja psyykkiseen tilaansa. (Goldstein & Spiegel & Boyer 1984.) Suomalaisten aikuisten elinolotutkimuksessa vuosina 1986 ja 1994 (Lahelma ym. 1995) todetaan, että koettu terveys kohentui sekä miehillä että naisilla, vaikka elinolot ja elintaso taantuivat 1990-luvun talouskriisin myötä.

Hyvä terveys edellyttää, että elämäntilanne koetaan mielekkääksi ja hallittavaksi. Hallinnan kokemiselle on keskeistä turvallisuuden tunne. Kokeakseen elämänsä mielekkääksi ihmisen tulisi voida luottaa siihen, että hän ei menetä mahdollisuksiin olla arvokas ja tarpeellinen erilaisten yhteisöjen tasavertainen jäsen. Huonoksi koettu terveys liittyy ihmisten pessimistisiin tulevaisuuden odotuksiin. (Kontula ym. 1998.)

Elämänkertoja tutkittaessa on keskeiseksi teemaksi noussut elämänhallinta. Elämänerroissa ilmenee selvästi se, kuinka kertojan kannalta yksi elämän avain-

kysymyksiä on elämän kokeminen joko sellaiseksi, jossa tapahtumat ovat seuranneet toisiaan ilman, että kertojalla olisi niihin minkäänlaista otetta, tai sitten sellaiseksi, joka kokonaisuudessaan on ollut kertojan hallittavissa ja vaikutusvallassa siten, että mitään odottamatonta olisi tapahtunut. Jälkimmäinen koetaan myönteiseksi ja edellinen ehkä syvimmäksi pettymyksen aiheuttajaksi elämässä. (Roos 1985.) Terveiden kannalta erityisen vahingollisia ovat tapahtumat, jotka ovat tavalla tai toisella hallinnan ulkopuolella, suunnittelemattomia ja omille tavoitteille ja arvoasetelmille vastakkaisia (Järvikoski 1996). Elämänhallinta ei ole kuitenkaan itse kuviteltua, vaan se on mitä suurimmassa määrin todellista (Roos 1985).

Roos (1985) erottaa kaksi eri elämänhallinnan muotoa; *ulkoisen ja sisäisen*. *Ulkoisesta elämänhallinnasta* puhutaan silloin, kun ihminen suurin piirtein itse pystyy ohjaamaan elämänsä kulkua ilman, että sen vaiheisiin ovat vaikuttaneet monet hänestä itsestään riippumattomat tekijät. Tässä on kysymys suhteellisesta elämänhallinnasta, koska ei voida ottaa lukuun niitä yleisiä yhteiskunnallisia tekijöitä, jotka vaikuttavat meidän kaikkien elämään. Yksinkertaisimmillaan ulkoinen elämänhallinta on sitä, että mitään odottamatonta ja elämänkulkuun suuresti vaikuttavaa ei ole tapahtunut. Riihisen (1996) mukaan parhaiten ulkoiseen elämänhallintaan sopii kuitenkin aineellisten päämäärien toteutuminen. Ulkoiseen elämänhallintaan liittyy helposti imitaation ongelma: hyvää hallintaa on se, mitä kulttuuri arvostaa ja mihin yhteiskunnassa pyritään. (Riihinen 1996.)

Sisäinen elämänhallinta merkitsee sitä, että ihminen, riippumatta siitä, mitä hänelle elämässä tapahtuu, kykenee sopeutumaan ja näkee asioiden positiiviset puolet. Kuitenkin hän pystyy sisällyttämään elämäänsä mitä dramaattisempia tapahtumia. Sisäinen elämänhallinta on opittava jo lapsuudesta alkaen ja vähitellen. Romantisoitu esimerkki sisäisestä elämänhallinnasta on Saarijärven Paavo, joka vastoin käymisistä huolimatta teki sitä, minkä katsoi oikeaksi. (Roos 1985.) Henkilö, jonka sisäinen autonomia on kehittynyt vahvaksi ja jolla on voimakas itsetunto ja positiivinen minäkuva, voi säilyttää elämänhallintansa tyydyttävänä ankeissakin olosuhteissa (Riihinen 1996).

5. TYÖTTÖMÄN TERVEYTTÄ SÄÄTELEVÄT TEKIJÄT

5.1. Yhteiskunnalliset tekijät

Työttömyyden vaikutukset terveyteen riippuvat paljon yhteiskunnan taloudellisesta tilanteesta. Talouden taantumana vuoksi työttömyys laajenee, mikä voi heikentää väestön terveyden edellytyksiä, koska esimerkiksi yhteiskunnan yleinen palvelutaso ja henkinen ilmapiiri heikkenevät. Työttömyys on tällöin yksi monista mahdollisista terveyden riskitekijöistä. Lisäksi laman myötä tulevat muut kuormitustekijät saattavat vahvistaa työttömyyden terveysvaikutuksia. (Kalimo ym. 1992.)

Työttömyyden seuraukset näyttäytyvät myös erilaisina, kun niitä katsotaan yhteiskunnallisen päätöksenteon tai yksittäisen työttömän kannalta. Yhteiskunnan jakautuminen ja sitä seuraava yhteiskunnan rapautuminen, julkisen talouden ongelmat ja yksittäisen työttömän selviytyminen aiheuttavat ongelmia päättäjille. Työttömyys on myös moraalinen ongelma. Yksittäiselle työttömälle työpaikan menetys merkitsee aina toimeentulon heikkenemistä, mutta myös kaiken sen menettämistä, mikä on liittynyt työpaikkaan, sen sosiaalisiin suhteisiin ja itse työhön. (Ahlqvist 1996.)

Yhteiskunnan taloudellisen taantumana lisäksi työttömyys ja sosiaaliturvan laajuus ja rakenne vaikuttavat osaltaan työttömyyden terveysvaikutusten kehittymiseen. Eri maissa on havaittu vaihtelua työttömyyden aikaisissa psyykkisissä häiriöissä, riippuen siitä, miten työttömyysturvaetuuksien saanti ajoittuu. Tämä viittaa siihen, että terveyden ja työkyvyn edellytyksiä voitaisiin säädellä paitsi sosiaaliturvan yleis- tasolla myös etuuksien ajoittamisella ja järjestelmän rakenteella. (Mannila & Tynkynen & Eronen 1992.)

Työttömät ovat heterogeeninen joukko, jonka tarkka tutkiminen edellyttäisi ryhmän jakamista useiksi alatyypeiksi. Sosioekonominen status voisi olla yksi jaottelu pe-

ruste. (Kontula ym. 1998.) Työttömyyden haittavaikutusten on todettu olevan suurimpia ihmisillä, joilla on alhainen sosioekonominen status. Paremmassa asemassa oleville työttömyys aiheuttaa enemmän vahinkoa minäkäsitykselle. (Turner 1995.)

5.2. Yksilölliset ja tilannetekijät

Huono taloudellinen tilanne on rasisustekijä fyysiselle, psyykkiselle ja sosiaaliselle terveydelle. Terveytensä arvioivat huonoksi muita useammin muutaman kuukauden työttömänä olleet miehet. Yli puoli vuotta työttömänä olleista kymmenesosa sekä miehistä että naisista pitää terveyttään huonona. Uudelleen työllistymisen tilanteessa terveys sen sijaan on yhtä hyvä kuin työssä käyvillä. (Taloudellisen laman terveysvaikutuksia 1992-93.)

Työnhakuaktiivisuuden ja terveyden voimavarojen yhteyksiä työttömien naisten ja miesten psyykkisiin oireisiin on myös tutkittu. Terveiden voimavaroja olivat koherenssin tunne, selviytymistyylit ja sosiaalinen tuki. Työnhakuaktiivisuuden perusteella työttömät jaettiin neljään ryhmään: *aktiiviset naiset ja miehet* sekä *passiiviset miehet ja naiset*. Aktiivisesti työtä hakeneet kokivat passiivisia enemmän psyykkisiä oireita, oireilu oli erityisen voimakasta aktiivisilla miehillä. *Aktiiviset naiset* kokivat saamansa sosiaalisen tuen paremmaksi kuin muut, mikä voi osaksi selittää heidän lievemmat psyykkiset oireensa aktiivisiin miehiin verrattuna. *Aktiiviset työttömät* käyttivät myös useammin ongelmanratkaisuun ja asennoitumisen muuttamiseen pyrkiviä selviytymistyyliä, kokivat terveydentilansa paremmaksi ja työn merkityksellisemmäksi elämän sisältönä kuin passiiviset työttömät. Koherenssin tunne oli voimakkaasti yhteydessä sekä aktiivisten että passiivisten työnhakijoiden psyykkisten oireiden määrään mutta ei työnhakuaktiivisuuteen. (Vuori & Tervahartiala 1994.)

Työttömistä selvästi muita useammat tunsivat, että eivät selviä vaikeuksistaan, tunsivat itsensä onnettomiksi ja masentuneiksi sekä kokivat menettäneensä itseluottamustaan. Työttömistä joka toinen tunsi itsensä arvottomaksi, kun väestötasolla näin tunsi joka kolmas. (Taloudellisen laman terveysvaikutuksia 1992.) Aholan tutkimuksessa (1996) tutkittiin työttömyystilanteen kokemista vertailemalla oireiden ilmoittamista vuoden 1994 haastattelussa vuoden 1986 vastaavaan tutkimukseen. Naistyöttömien oireilu lisääntyi enemmän kuin minkään muun naisten sosiaaliryhmän. Eniten lisääntyivät ärtyneisyys, aloitekyvyttömyys tai päättämättömyys ja voimattomuus tai väsymys. Miesten psyykinen oireilu lisääntyi paljon vähemmän kuin miesten keskimäärin. Työttömyys näyttää siis tuovan enemmän paineita naisille kuin miehille. Naisten oireilu työttömyystilanteessa on yleisempää kuin miesten. Oireilu painottuu elämäntilanteen mukaan joko rasittuneisuusoireisiin tai masennusoireisiin. Työlliset naiset ilmoittavat ylirasittuneisuutta ja työttömät aloitekyvyttömyyttä tai päättämättömyyttä.

Toisaalta työssä käyvät naiset kokevat terveytensä paremmaksi kuin työttömät naiset (Elstad 1995). Suomessa laman välittömät vaikutukset psyykkiseen terveyteen ovat olleet selvempiä ja syvälleikäyvämpiä kuin somaattisessa terveydessä. Sen ensimmäisiä merkkejä oli vuonna 1993 kasvanut väestönosuus, jonka mielestä lamautiset veivät elämänhalun. Naiset ilmaisivat laman vuoksi miehiä enemmän psyykkisiä paineita. Vuosina 1994-1995 mielenterveyshäiriöt olivat naisilla yleisempiä kuin miehillä. Oman kokemuksensa mukaan noin 100 000 naista koki tavallista enemmän mielenterveysoireita pahimman laman aikana. Samoihin aikoihin suunnilleen yhtä moni myönsi ensimmäistä kertaa tarvitsevansa vaikeuksissaan sosiaalista tukea. Miehillä muutos mielenterveydessä näkyi lähinnä keski-ikäisillä oireiden nousuna vuonna 1994. Samana vuonna naisten psyykenlääkkeiden käyttö lisääntyi. Lyhyenkin työttömyyden jälkeen naisilla oli lähes kaksi kertaa enemmän mielenterveysoireita kuin työssä käyvillä. Naisilla huono mielenterveys ja huonoksi koettu terveydentila olivat yhteydessä toisiinsa vuosina 1993, 1995 ja 1997. Tämä osoittaa, että naisilla kehon ja mielen toiminta on läheisemmässä yhteydessä kuin miehillä. Kokonaisterveydentilaansa arvioidessaan naiset sisällyttivät arvioon miehiä useammin myös mielenterveysasioita. (Kontula ym. 1998.)

Usko tulevaisuuteen yhdistyy vahvasti ihmisen psyykkiseen vointiin. Ne, jotka luottavat kykyynsä selvitä asioista tulevaisuudessa, eivät koe psyykkisiä oireita silloinkaan, kun heillä on vakavampia taloudellisia vaikeuksia. Pessimistisesti tulevaisuuteen suhtautuvilla on pahoinvointioireita jo silloin, kun heillä ei ole erityisiä taloudellisia vaikeuksia. (Taloudellisen laman terveysvaikutuksia 1992-93.)

Yhteiskunta leikkaa palveluita ja jättää ihmiset tulemaan toimeen omin voimin taloudellisesti vaikeina aikoina. Näin on käynyt 90-luvun alussa suurelle osalle suomalaisia. Tällaisessa tilanteessa korostuu lähiomaisilta, ystäviltä ja työtovereilta saatava sosiaalinen ja taloudellinen tuki. Tällä tuella voidaan lievittää taloudellista ongelmista syntyneitä vaikeuksia ja myös ratkaista niitä. (Taloudellisen laman terveysvaikutuksia 1992-1993.) Parisuhteessa elävillä puoliso on tärkeässä asemassa sosiaalisen tuen antajana. Vähitellen ongelmia on hyvässä parisuhteessa elävillä. Parisuhde voi siis toimia suojana mielenterveysongelmille. Parisuhteen toimivuutta jäytävät usein taloudelliset ongelmat. Huonoimmassa asemassa ovat huonossa parisuhteessa elävät ihmiset. Ihmisen psyyke joutuu kovalle koetukselle taloudellisten ja parisuhdeongelmien koetellessa samanaikaisesti. Huonosti toimiva parisuhde on tästä näkökulmasta katsottuna huonompi vaihtoehto kuin yksin eläminen. (Dew & Bromet & Penkower 1992, Kontula ym. 1992.) Läheisiltä saatavan sosiaalisen tuen merkitystä mielenterveydelle konkretisoi se, että oli huonossa parisuhteessa elävillä oli kolme kertaa muita useammin mielenterveysoireita ja ajatuksia itsemurhan tekemisestä. Yksineläjiin verrattaessa heillä oli niitä kaksi kertaa useammin. (Kontula ym. 1998.)

Työttömyystilanteessa perhe toimii puskurina ja elämän merkityksen antajana. Perheen avulla voidaan työttömyyden kohdatessa suodattaa koettuja ristiriitoja. Perheellä voidaan katsoa olevan merkitystä henkisenä ja taloudellisenä tukijärjestelmänä. Toisaalta perheeseen kohdistuu lisääntyviä paineita ja odotuksia, sillä välittömät työttömyyden vaikutukset kohdataan juuri työttömän lähipiirissä. (Rissanen 1989.) Viinamäen (1991) tutkimuksessa havaittiin, että irtisanotun oma perhe on tärkein epävirallisista tukijärjestelmistä. Perheen sisäinen roolijako voi muuttua niin, että myös muut perheenjäsenet alkavat etsiä työtä.

Työttömyydellä saattaa olla suora epäsuotuisa vaikutus terveyteen, vaikka sosiaaliset suhteet ja taloudellinen puoli olisivatkin kunnossa. Tämä johtunee käyttäytymisen ja elämäntyylin muutoksista. Myös heikko terveydentila altistaa helpommin työttömyydelle. (Blaxter 1990.) Vuosina 1983-93 Suomessa tutkittiin tupakoinnin ja alkoholin kulutuksen sekä työttömyyden välisiä yhteyksiä. Työttömyys ei ollut merkittävästi yhteydessä tupakointiin yleensä eikä tupakointimäärään. Lamavuosia 1992-93 koskevat tulokset olivat samanlaisia kuin koko ajanjaksoon liittyvät. Miehillä työttömyys liittyi korkeampaan alkoholin kulutukseen, naisilla ei yhteys ollut merkitsevä. Lamavuosina työttömyys ei selittänyt merkitsevästi miesten ja naisten kuluttaman alkoholin määrää. Sukupuoli, ikä, tutkimusajankohta ja koulutustaso olivat väestön tupakan ja alkoholin kulutukselle huomattavasti tärkeämmät korrelaatit kuin työttömyys. (Uutela & Luoto & Puska 1994.)

Marie Jahoda (1988) on tutkinut työttömyyden vaikutuksia 1930-luvulta lähtien. Jahodan idea oli, että työttömyydellä on sekä havaittavia että piileviä vaikutuksia. Esimerkkeinä havaittavista vaikutuksista ovat ulkoiset tekijät, kuten palkka ja työympäristö. Tyypillisiä piileviä vaikutuksia ovat ajan rakenne, mahdollisuus olla aktiivinen, perheen ulkopuoliset kontaktit, sosiaalinen status ja asema yhteiskunnassa, ryhmään kuulumisen tunne sekä jaetut kokemukset. Jahodan mielestä kokemusten menetys on tärkeä syy siihen, että työttömyys koetaan negatiivisesti. Tulokset ovat samanlaisia 1930-luvulta lähtien. Taloudelliset olosuhteet ovat muuttuneet, mutta se ei ole vähentänyt työttömyyden psyykkisiä vaikutuksia. (Jahoda 1988.)

6. NAINEN, TYÖ JA TYÖTTÖMYYS

6.1. Nainen työmarkkinoilla

Suomessa naisten työmarkkina-asema rakentuu äitiyden ja palkkatyöläisyyden vaaraan. Suomen hyvinvointivaltioallinen malli perustuu "heikkoon mieselättäjyyden malliin", jossa korostetaan individualismia, mutta sosiaalipoliittisiin järjestelmiin on kuitenkin sisäänrakennettu sukupuolimalli. Mallilla ei ole pystytty tai haluttu purkaa käsitystä siitä, että nainen on perheessä se, joka ensisijaisesti huolehtii lapsista ja pyrkii työaikojaan sovittelemalla huolehtimaan lasten hoidosta. (Heikkilä & Kivekäs & Suikkanen & Viinamäki 1993, Julkunen 1992.) Naisten stressiä lisää täysi vastuu kotitöistä palkkatyön lisäksi. Päivittäinen työaika on usein 16 tuntia. (Brenner & Levi 1987.)

Naisten palkkatyöstä on tullut Pohjoismaissa rakenteellinen pakko. Kaventaessaan sukupuolten välistä palkkakuilua pohjoismainen malli on murentanut perhepalkan ja mieselättäjyyden. Sosiaalipoliittikkakin tukee enemmän palkkatyön ja äitiyden kombinointia kuin vaimona/äitinä elämisen mahdollisuutta. (Julkunen 1992.) Naisten palkka on tärkeä osa perheen toimeentuloa. Naiset kokevat kuitenkin, että perhe ja työ muodostavat kokonaisuuden heidän elämässään. (Davies ym. 1988.)

Naisten tulon työmarkkinoille voi ymmärtää vain naisten yksilöllisten ja kollektiivisten strategioiden kautta. Tasa-arvopolitiikan kulmakivi on ollut 1960-luvulta lähtien yhtäläinen mahdollisuus osallistua ansiotyöhön. Tämän kehityksen tuloksena naisten elämäntilanteet ja intressit ovat selvästi yhdenmukaistuneet, varsinkin rakenteellisesti suhteellisen tasaisissa Pohjoismaissa. Naiset jakautuvat edelleen yhteiskuntaluokkiin, mutta se ei enää eriytä naisten elämäntilannetta niin perusteellisesti kuin aikaisemmin, koska naisten elämäntilanteissa on paljon yhteistä. He kantavat edelleen päävastuun lapsista ja kotitaloudesta, heillä on taipumus jäädä

toissijaiseen asemaan työmarkkinoilla, heidän elämäänsä vaikuttavat vanhat sukupuolikäsitykset ja ideologinen alistaminen. (Julkunen 1990.)

Ansiotyössä käynnin kautta naiset ovat saavuttaneet taloudellista riippumattomuutta ja itsenäisyyttä. Tutkittaessa elämänarvojen muutoksia on havaittu etenkin naisten arvostavan entistä enemmän itsensä toteuttamista eli mahdollisuutta tehdä jotain uutta ja omintakeista. (Kauppinen-Toropainen & Kandolin 1991.)

Työmarkkinoita tutkittaessa nainen on usein samassa ryhmässä kuin hyvin nuoret tai hyvin vanhat työntekijät, siirtolaiset ja vammaiset. Työttömyyden riskejä kartoitettaessa samassa ryhmässä ovat hyvin nuoret ja keski-ikäiset työntekijät, siirtolaiset, vammaiset ja miehet. (Brenner 1987.) Talouden hyvinä aikoina naisten on oletettu muodostavan työvoimareservin, josta tarvittaessa naisia vedetään työvoimaan ja huonoina aikoina heidät puolestaan työnnetään takaisin reserviin (Kolehmainen 1991).

6.2. Naistyöttömyyden kehitys

Naisten työttömyys alkoi kasvaa 1970-luvun alkuvuosista lähtien ja oli korkeimmillaan v. 1994. Samalla naisten työttömyysaste on lähentynyt miesten lukuja siten, että koko 1980-luvun alun ajan naisten työttömyysaste on ollut vain noin yhden prosenttiyksikön miesten työttömyysastetta alhaisempi. 1980-luvun puolivälissä naisten työttömyys kääntyi laskuun ja ero miesten työttömyyteen kasvoi lähes kolmella prosenttiyksiköllä. 1990-luvun alussa sekä miesten että naisten työttömyys kääntyi kasvuun molempien työttömyysasteiden kuusinkertaistuessa. Naisten työttömyysaste on ollut 1990-luvun alussa vajaa viisi prosenttiyksikköä miesten työttömyyttä alhaisempi. Vuodesta 1996 lähtien naisten työttömyysaste (12%) on ollut hieman korkeampi kuin miesten. (Työpoliittinen Aikakausikirja 41(4.) Tätä selittää ainakin osittain se, että 1990-luvun laman aikana hyvinvointipalvelujen tuottamiseen kohdistetut julkisen sektorin säästötoimet vähensivät erityisesti naisvaltai-

sisä ammateissa työskentelevien määrää (Saari ym. 1999).

Perheellisillä, naimisissa olevilla naisilla työttömyys on jonkin verran alhaisempaa kuin perheettömällä naisilla. Perhe ja lapset vaikuttavat naisten työssäkäyntiin, mutta vain perheen perustamisen alkuvaiheessa lasten ollessa pieniä. Tällöin naisten työttömyys voi olla jopa vapaaehtoista, halua hoitaa lapset itse. Yksinäiset työttömät naiset voivat harvemmin vetäytyä työvoiman ulkopuolelle, kuten perheelliset tekevät, joten ainoana vaihtoehtona on ilmoittautuminen työttömäksi. (Kolehmainen 1991.)

6.3. Naistyöttömyyden tutkimus

Vuonna 1994 Suomesta ei löytynyt tutkimuksia teemoilla nainen-työttömyys-terveys. Suomalaiset irtisanomistutkimukset ja yleensä työttömyyttä koskevat tutkimukset ovat useimmiten kohdistuneet miesvaltaisille aloille. Lapin yliopistossa on tehty eniten nimenomaan naisten työttömyyttä koskevia tutkimuksia. Hokkasen ym. (1993) tutkimus koskee irtisanottujen naisten elämäntilanteiden muotoutumista ja palveluiden käyttöä. Heikkilän ym. (1993) tutkimuksessa keskitytään naisten selviytymisstrategioiden eriytymiseen ja sopeutumiseen irtisanomistilanteessa. Viinämäki (1991) tarkasteli pro gradu -tutkielmassaan perheenjäsenen työpaikan menettämistä sekä työpaikan menettäneen että hänen perheenjäsenensä näkökulmasta. Tutkimuksessa oli mukana sekä miehiä että naisia. Kontula ym. (1992) tutkivat taloudellisen laman terveysvaikutuksia työttömällä miehillä ja naisilla. Kolehmainen (1991) on tutkinut segretaatioteoriaan perustuen nais-työttömyyden rakennetta ja naisten työttömyyden kasvun syitä suomalaisilla työmarkkinoilla. Segretaatioteorian avulla voidaan ymmärtää miesten ja naisten erilainen asema työmarkkinoilla.

Ruotsissa on tutkittu naisten työttömyyttä ja sen terveysvaikutuksia enemmän. Starrin ja Larsson (1987) tutkivat pitkäaikaistyöttömiä ruotsalaisia naisia. Hall ja

Johnson (1988) ovat tutkineet työttömien naisten depressiota. Daviesin ym. (1988) pitkittäistutkimuksessa tarkastellaan tehdastyöstä työttömäksi jääneiden naisten elämän muotoutumista. Norjassa on tehty tutkimus työssä käyvien naisten terveydentilasta verrattuna työttömien naisten terveydentilaan (Elstad 1995).

Pohjoismaiset tutkimukset ovat vertailukelpoisempia kuin esimerkiksi amerikkalaiset tai etelä-eurooppalaiset, koska naisten integroituminen työmarkkinoille on samansuuntaista kaikissa Pohjoismaissa (Julkunen 1992) ja Pohjoismaat ovat rakenteellisesti hyvin samansuuntaisia (Julkunen 1990). Erilaiset etniset ja uskonnolliset taustat vaikuttavat naisen suhtautumiseen työnjakoon, työttömyyteen ja kotona olemiseen. Esimerkiksi etelä-eurooppalaiset naiset hyväksyvät kotona olemisen helpommin kuin pohjoismaiset naiset. (Davies ym. 1988.)

Tutkimusten miesvaltaisuutta on perusteltu sillä, että rakennemuutos on kohdistunut perinteisiin miesten aloihin. Naisten ja miesten asema työmarkkinoilla on kuitenkin erilainen, mikä on tällöin jäänyt ottamatta huomioon. Sukupuolten aseman erilaisuus vaikuttaa sekä selviytymisstrategioiden valintaan että sopeutumiseen uuteen tilanteeseen. (Heikkilä ym. 1993.)

Työttömiä ei myöskään ole tutkittu perheenjäseninä. Tutkimuksissa on jäänyt huomiotta perheen jäsenten tulkinta tilanteesta. Poikkeuksen tekee Viinamäen (1991) tutkimus, sillä siinä tarkastellaan perheen toimintaa kokonaisuutena.

7. NAISTEN SELVIYTYMINEN

Selviytymisellä ymmärretään useimmiten tilanteen hyväksymistä ja yritystä sietää väistämätön tilanne (Brenner ym. 1987).

Naisten katsotaan selviytyvän työttömyydestä paremmin kuin miesten, koska naisten suuntautuminen kohdistuu sellaisille alueille, jotka eivät vaadi materiaalisia voimavaroja, mutta tuovat elämään sisältöä ja tarkoitusta riippumatta siitä, onko työtä vai ei. Esimerkiksi itsensä kehittäminen ja ystävyysuhteet tuovat naisen elämään itsenäistä sisältöä. (Ahlqvist 1996.) Heikkilän ym. (1993) tutkimuksessa koulutus nähtiin merkittävänä selviytymistienä. Nuorilla koulutukseen hakeutuminen on luonnollinen valinta, joka kuuluu elämänvaiheeseen. Aikuisopiskelijoilla sitä vastoin korostui opiskelun välineellinen arvo, sillä tähdättiin hyvän ammattitaidon saamiseen ja vakaille työmarkkinoille. Viinamäen (1991) ja Hokkasen ym. (1993) tutkimuksissa tuli myös esille naisten suuri halukkuus hakeutua koulutukseen.

Perheen tuen merkitys, varsinkin puolison antaman tuen merkitys, on suuri naisten päättäessä opiskelemaan-lähtemisestä. Opiskelun tiedostetaan vaativan enemmän aikaa kuin työssäkäynnin, joten perheen sisäinen työnjako muuttuu äidin lähtiessä opiskelemaan. Tämän vuoksi nainen tarvitsee puolison hyväksymisen ja tuen päätökselleen. (Heikkilä ym. 1993.) Naiset mukauttavat oman tilanteensa, päinvastoin kuin miehet, perheensä kokonaistilanteeseen (Viinamäki 1991).

Työttömyystilanteessa perheen merkitys selviytymisen kannalta voi olla kaksinaisen. Perhe antaa tukea, mutta se voi myös muodostua taakaksi. Työttömästä ja hänen selviytymisestään voi tulla taakka muulle perheelle tai muu perhe voi muodostua taakaksi työttömälle. (Ahlqvist 1996.)

Työttömyys kohdataan eri tavoin eri ikäisenä, erilaisen terveydentilan ja koulutuksen pohjalta. Naisilla ikä näyttää nousevan voimakkaasti työnsaantia rajoittavana tekijänä. Sekä reproduktioikäisyys että irtisanomistutkimuksissa maagiseksi todettu

yli 40 vuoden ikä asettaa naiset työmarkkinallisesti heikompaan asemaan. (Hokkanen ym. 1993.) Vesalainen ja Vuori (1996) toteavat, että vaikka naisten työttömyyden kesto oli yhteydessä ikään, se ei kuitenkaan heijastunut kielteisiin itsetunnon ilmauksiin. Ehkä vanhemmiten saavutettu omanarvontunne ja mahdollisesti pitkäkin ura työelämässä ylläpitävät itsetuntoa työelämässä.

Irtisanomiskokemuksesta voidaan päästä yli ja ainakin reilun puolen vuoden kuluttua siitä puhutaan jo tyynesti. Selviytymismahdollisuuksia ja uusia ratkaisuja etsittäessä strategiat vaihtelevat suuresti. Individualistisessa strategiassa ratkaisun avainta etsitään omasta toiminnasta. Toisille perhe tarjoaa puskurin uudelleensuuntautumisen vaiheessa. Työttömyys voi näyttäytyä myös myönteisenä pysähdyksenä, uuden valinnan ja elämänuran etsimisen mahdollistajana. Siinä mielessä työttömyys voi luoda positiivisen näköalapaikan, vaikka vaihtoehdot eivät välttämättä olekaan selvät. (Hokkanen ym. 1993.)

Naisten selviytymistä työttömyydestä ovat tutkineet ruotsalaiset Starrin ym. (1987). Reaktioita työttömyyteen tarkasteltiin kahdessa muuttujaluokassa: suhtautumista palkkatyöhön ja suhtautumista vaihtoehtoisiin aktiviteetteihin. Tutkijat löysivät neljä eri työttömien ryhmää, jotka he nimesivät:

1. *Luovuttajat*
2. *"Hampaat yhteen purijat"*
3. *Uudelleen suuntautujat*
4. *Ambivalentit*

Luovuttajat eivät olleet kiinnostuneita palkkatyöhön pääsystä eivätkä ole halukkaita mihinkään aktiviteetteihin. He olivat luopuneet toivosta saada töitä, eivätkä ha-keudu työmarkkinoille aktiivisina työnhakijoina. Millään ei ollut merkitystä. Elämänhalu ja itseluottamus oli kadonnut. He olivat yksinäisiä ja vailla sosiaalista verkostoa. Heistä oli tullut passiivisia, apaattisia ja he kärsivät depressioista. Päänsärky ja muut psykosomaattiset sairaudet olivat luovuttajilla tyypillisiä. Usko tulevaisuuteen oli kadonnut. Luovuttajat olivat enimmäkseen perheettömiä. (Starrin ym. 1987.)

“Hampaat yhteen purijoille” tärkeintä elämässä oli saada työtä taloudellisista, psyykkisistä ja sosiaalisista syistä. He olivat innokkaita työnhakijoita, eivätkä olleet halukkaita korvaamaan työtä muilla aktiviteeteilla. Arkipäivän ajankäytön rakenteiden puuttuminen työttömyyden vuoksi koettiin turhauttavana. Perinteinen kotiäidin työ ei kompensoinut palkkatyötä. Identiteetti ja itseluottamus rakentuivat työn kautta. Työttömyys aiheutti eristäytymistä ja ärtyisyyttä. Tulevaisuudelta he toivoivat vain työtä, mitä tahansa työtä. Suurin osa heistä oli perheellisiä. (Starrin ym. 1987.)

Uudelleen suuntautujille ei ollut tärkeää päästä palkkatyöhön takaisin. He löysivät muita korvaavia toimintoja. Arkipäivän ajankäyttö ei tuottanut ongelmia, päivänvoin, aika ei riittänyt kaikkeen mielenkiintoiseen. Koska uudelleen suuntautujille työ ei merkinnyt koko elämää, he myös selviytyivät työttömyydestä ilman henkisiä vaurioita. Tulevaisuuden suunnitelmat koskivat enemmän perhettä, ystäviä ja harrastuksia kuin työtä. (Starrin ym. 1987.)

Ambivalentit olivat sidoksissa työhön, mutta löysivät elämästä myös muita kiinnostavia aktiviteetteja. He etsivät työtä ja varsinkin osa-aikatyö oli heille sopivaa. Ambivalenteille työttömyys merkitsi paluuta perinteiseen kotiäidin rooliin. Tulevaisuuden suunnitelmat olivat sidoksissa perheeseen. Mahdollisesta osa-aikatyöstä saatu palkka ei niinkään vaikuttanut perheen taloudelliseen tilanteeseen kuin itsenäisyyden tunteeseen. Työttömyys ei ollut vaikuttanut heidän terveyteensä merkittävästi. Ambivalentit tunsivat itsensä joskus stressaantuneiksi tai jännittyneiksi, mutta yleensä heillä ei ollut kokemuksia vakavista psyykkisistä häiriöistä. (Starrin ym. 1987.)

Brenner ym. (1987) tutkivat Ruotsissa pitkäaikaistyöttömien naisten selviytymiskykyä. Heidän mukaansa ihmisen psyykinen hyvinvointi riippui paljon yksilöllisestä selviytymiskyvystä. Työttömyyden uhatessa ihminen saattoi turvautua tilanteen kieltämiseen. Tämä psyykinen puolustusmekanismi auttoi hetkellisesti mielenrauhan ja tasapainon säilyttämiseen, mutta oli tuhoisa jatkuessaan pitkään. Toinen puolustusmekanismi oli älyllistäminen. Jotkut arvioivat oman tilanteensa mahdolli-

sen riskin jopa tilastollisesti, toiset taas turvautuivat dogmaattiseen tai jopa maagiseen ajatteluun.

Sosiaalinen tuki viittaa niihin voimavaroihin, joita yksilön sosiaaliset suhteet hänelle antavat. Koherenssin tunnetta pidetään voimavarana, joka liittyy henkilön tapaan havainnoida maailmaa ja omaa elämää. Koherenssin tunne koostuu kolmesta ulottuvuudesta: ympäristön ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden kokemuksista. (Suominen & Vahtera & Uutela 1996.) Haasteellisen otteen työttömyyteen säilyttävien tärkeimmät voimavarat liittyvät juuri sosiaalisiin suhteisiin ja koherenssin tunteeseen. Vahva koherenssin tunne on hyvä voimavara sekä miehille että naisille työttömyyden tuomien ristiriitojen kanssa selviämässä. (Ahlqvist 1996.) Koetun sosiaalisen tuen muodot ovat yhteydessä selviytymiskeinojen käyttöön, jotka eroavat miehillä ja naisilla mielenkiintoisella tavalla. Naisilla emotionaalinen tuki on yhteydessä ongelmasuuntautuneisiin ja asennoitumisen muuttamiseen tähtääviin keinoihin. Miehillä sen sijaan työvoimatoimistolta saatu tuki on yhteydessä em. selviytymiskeinojen käyttöön. Tästä voidaan päätellä, että työttömät naiset tarvitsevat emotionaalista tukea toimiakseen määrätietoisesti työttömyystilanteen voittamiseksi ja elämänarvojen uudelleenarvioimiseksi. (Vesalainen ym. 1996.) Naisilla sosiaalinen tuki on myös monipuolisempaa kuin miehillä (Kontula ym. 1992).

8. NAINEN JA PERHE

8.1. Työ, perhe ja naisen hyvinvointi

Kun tutkitaan perheen ja ansiotyön välistä suhdetta, puhutaan siirrännästä. Siirrännä tarkoittaa molemminpuolista myönteistä tai kielteistä vuorovaikutusta työn ja kodin välillä: työasiat siirtyvät kotiin ja kotiasiat työhön. Siirrännä voi tarkoittaa

myös hyvinvointi- ja terveysvaikutuksia, esimerkiksi väsymystä ja työtyytyväisyyttä, jotka siirtyvät työstä kotiin ja päinvastoin. (Kauppinen-Toropainen ym. 1991.) Siirtyessään ansiotyöhön naiset ovat saaneet vapautta elämäänsä yksityisen riippuvuuden vähenemisenä, mutta ovat maksaneet siitä hinnan aikaan liittyvänä ristiriitana. Perinteinen nainen saattoi antaa kaiken tulla ajallaan, mutta työssä käyvä nainen tahtoo kaiken yhtä aikaa: aviomiehen, lapset, uran ja osallisuuden yhteiskunnasta. (Julkunen 1986.) Kotisidonnaisuus kapeuttaa naisen elämää, jolloin työ tuo tarpeellista vaihtelua arjen jäsentymiseen ja mahdollistaa etäisyyttä kotirooliin. Samalla työ merkitsee naiselle omaa aikaa kompensoimalla kotielämää. Työ on tapa osallistua kodin ulkopuoliseen elämään. (Davies ym. 1988.) Perheen merkitys on miehille ja naisille keskeinen sekä voimavarana että elämänsisältönä, mutta miesten ja naisten riippuvuus perheestä on erilainen. Naisille perhe merkitsee ikuista hoivaamista ja huolehtimista, mutta nainen myös väsyä siihen. Mies puolestaan vastaanottaa tämän hoivan. Naisten ja miesten väliset palkkaerot ylläpitävät edelleen mieselättäjyyden mallia. (Julkunen 1995.)

Yleensä naisia koskevat tutkimukset työn ja perheen yhteensovittamisesta kertovat myönteisestä siirrännästä. Perhe ja työ täydentävät toisiaan myönteisellä tavalla tukien. Roolien moninaisuus tuo enemmän tyydytystä kuin rooliristiriitoja. Perheellisillä työssäkäyvillä naisilla on mahdollisuus purkaa työhön liittyvät huolet ja ilonaiheet kotona, heillä on elämässä ns. marginaalia. Moniroolisuus luo naisille myös monipuolisemmat stressistä selviytymiskeinot kuin tilanteessa, jossa naisen roolit liittyisivät vain yhteen elämänalueeseen, esimerkiksi kotiin ja perheeseen. (Kauppinen-Toropainen ym. 1991.)

Joutuessaan hallitsemaan hyvin erilaisia rooleja naisen itsetunto kohenee, persoonallisuus monipuolistuu ja sosiaalinen pätevyys lisääntyy. Moniroolisuus suojaa myös turhautumiselta ja epäonnistumiselta. Jos moniroolisuuden säätely ylittää ihmisen voimavarat tai roolit ovat ristiriitaisia, voi se aiheuttaa ylikuormitusta ja stressiä. Moniroolisuuden avulla on tulkittu tulosta, jonka mukaan ansiotyö vaikuttaa yleensä myönteisesti naisen fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen: ansiotyö antaa mahdollisuuden itsearvostukseen, tukeen ja aikuiskontakteihin, jotka kotiäideillä

ovat rajallisemmat. (Kauppinen-Toropainen ym. 1991.)

8.2. Perheessä työtön äiti

Yllättävän moni nainen on löytänyt itsensä jälleen "lieden äärestä". Davies ym. (1988) kumoavat tutkimuksessaan aikaisemman käsityksen, jonka mukaan irtisanotut, työttömiksi jääneet naiset tulisivat työttömyyden myötä enemmän perhe-orientoituneiksi kuin työorientoituneiksi. Ottaessaan analyysiinsä mukaan palkkatyön lisäksi myös irtisanottujen perheiden kokonaistilanteen, Davies ym. osoittavat, että orientaatiot voivat muodostua sekä perhe- että työorientaatioiden suuntaan. Muutoksen suuntaan vaikuttavat naisten irtisanomisen jälkeinen asema työmarkkinoilla ja perheen kokonaistilanne. Myös Viinamäen (1991) tutkimuksessa tulokset olivat samansuuntaisia. Vaikka naiset muodostivat eräänlaisen kolmen vuorottelun uran, jossa koulutus, määräaikaiset työsuhteet ja työttömyys vaihtelivat, he eivät kuitenkaan suuntautuneet perhe-elämään aikaisempaa enemmän jäämällä kotiäidiksi. Lisäksi monet naiset mukauttivat omat tilanteensa - päinvastoin kuin miehet - perheensä kokonaistilanteeseen. Rissasen (1989) mukaan kotiin jäämään mielellään hoitamaan lasta siihen asti kun työttömyyspäivärahalla selviää. Perheenjäsenet kokevat usein toissijaisia vaikutuksia lisääntyneenä stressinä kotitalouden tulojen ollessa riittämättömät tai työttömyystilanteen ja tulevaisuuden näkymien ollessa toivottomat (Heinonen 1999).

Naisten kotiin jäämistä rajoittavat mm. taloudelliset syyt, oma identiteetti, perhesuhteet, puolison ja ympäristön asenne ja kulttuurinen perinne. Suomessa naisilla on velvollisuus ansaita itse elatuksensa työmarkkinoilla. Naisen jääminen kotiin ei ole suomalaisen normin mukaista, joten se ei ole hyväksyttävää. Suurimpana rajoituksena on kuitenkin naisten oma identiteetti, johon työnteko kuuluu merkittävänä osana. Naiset pitävät kotiin jäämistä sopivana silloin, jos hoitaa lapsia kotona tai kunnostaa kotia. Näin siitä huolimatta, että kotiin jäämisen taustalla on työttömyys. Työttömyys ei merkitse naiselle työn loppumista, vaan painopisteen

siirtymistä ansiotyöstä kotityöhön ja sen määrän kasvua. Siirrytään kahdesta työstä yhteen työhön. Perhe saa täysipainoisemman työpanoksen osakseen. Nainen joutuu "ansaitsemaan" työttömyyden sekä itsensä että ulkopuolisten silmissä olemalla hyvä äiti, vaimo ja kodinhoitaja. Kotityö ei kuitenkaan riitä kompensoimaan työttömyyden seurauksia. Työssäkäynti on usein myös taloudellinen kysymys. (Heikkilä ym. 1993, Hokkanen ym. 1993.)

Työpaikoilla naisilla on useimmiten vähemmän valtaa kuin miehillä. Naisilla ei useinkaan ole työpaikoilla ns. omia projekteja kuten miehillä. Tätä taustaa vasten tarkasteltuna koti on naiselle paikka, jossa nainen voi harjoittaa omia projektejaan päinvastoin kuin miehet. (Starrin ym. 1987.) Työssä käyvien naisten elämänlaatu on todettu työttömiä naisia paremmaksi koetun terveyden, fyysisen toimintakyvyn, roolitoiminnan ja psyykkisen hyvinvoinnin alueilla. Sen sijaan sosiaalisessa kanssakäymisessä ja kivun kokemisessa työttömien naisten elämänlaatu on parempi. (Aalto & Ohinmaa & Aro 1994.)

Työttömyys voi olla riski paitsi vanhempien myös lasten terveydelle. Sekä isän että äidin työttömyys aiheuttaa lapsissa depressiota ja jännittyneisyyttä. Lasten depressio ja yksinäisyys ovat seurausta vähentyneestä hoivasta ja huolenpidosta sekä lisääntyneistä epäjohtonmukaisista rankaisuksista. (Dew & Bromet & Penkower 1991.) Äidin työttömyys ei ole niin haitallista lasten psyykkiselle hyvinvoinnille kuin isän työttömyys. Lasten ja nuorten tilanne alkaa olla kuitenkin kriittinen, koska monessa perheessä on vähemmän voimavaroja kuin ennen, ja samaan aikaan yhteiskunta on vähentänyt tukitoimia koulussa. Jos lapsilla ja nuorilla ei ole koulun jälkeä mielekästä tekemistä, saattaa tulla sukupolvi, joka monia pettymyksiä kokeneena saa vaikeita häiriöitä. (Almqvist 1994.)

9. TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää työttömiksi jääneiden perheellisten naisten kokemuksia ja tunteita työttömyyden aikana. Miten naiset kuvailivat työttömyyden vaikutusta elämäänsä ja hyvinvointiinsa?

Tarkoituksena oli selvittää, millaisia prosesseja työttömyys oli käynnistänyt. Mitä tapahtui tunnetasolla, kun tieto työttömyydestä tuli? Työn merkitys vaihtelee eri ihmisillä, myös kohdalle osunut työttömyys koetaan eri tavalla. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös ajankäytön ja tekemisen muuttumista.

Aikaisemmissa tutkimuksissa työttömyyden on havaittu vaikuttavan myös työttömän perheen jäseniin. Nämä välilliset seuraukset saattavat vaihdella suurestikin eri perheissä. Tässä tutkimuksessa kysyttiin perheen jäsenten suhtautumista työttömyyteen, muuttuiko perhe-elämä äidin työttömyyden myötä. Mitä tapahtui sosiaalisissa suhteissa perhe-elämän ulkopuolella?

Työttömyys heijastuu naisen psyykkiseen hyvinvointiin. Vaikeista elämäntilanteista selviydytään eri tavalla ja elämänhallinnan tunne on erilainen. Tutkimuksessa tarkasteltiin naisten itsetuntoa, selviytymiskeinoja ja elämänhallinnan taitoa. Millaiseksi naiset arvioivat mielentilansa haastatteluhetkellä, kun irtisanomiskokemuksesta oli kulunut jo useita kuukausia? Mitä työttömät naiset odottavat tulevaisuudelta? Uskovatko he tulevaisuuteen ja onko elämässä vielä tavoitteita?

10. TUTKIMUSMENETELMÄT

10.1. Tutkimusotteen kuvaus

Åstedt-Kurjen ja Niemisen (1997) mukaan fenomenologiseen filosofiaan pohjautuva fenomenologinen menetelmä soveltuu tutkimukseen, jonka tavoitteena on ihmisen kokemusten kuvaaminen. Fenomenologisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miten ihminen kokee ilmiön, johon hän on suhteessa.

Ihmisen tietystä ilmiöstä tekemät havainnot ja ilmiötä koskeva ajattelu ovat fenomenologisen tutkimuksen mukaan intentionaalisia. Eli havainnot suuntautuvat tarkoituksellisesti johonkin ja havaintojen kohteille annetaan merkityksiä ajattelun avulla. Merkitys lähtee aina jostain havaittavasta. Fenomenologisen ajattelun mukaan ihminen on vapaa antamaan merkityksiä havaitsemalleen. (Åstedt-Kurki ym. 1997.) Lähtökohta haastatteluissa oli fenomenologinen, ihmiset kertoivat ja kuvasivat omia kokemuksiaan ja tuntemuksiaan. Aineiston analyysissä hyödynnettiin sisällön analyysia.

Sisällön analyysi on menettelytapa, jolla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Se on tapa järjestää, kuvailla ja kvantifioida tutkittavaa ilmiötä. Sisällön analyysissä rakennetaan sellaisia malleja, jotka esittävät tutkittavaa ilmiötä tiivistetyssä muodossa ja joiden avulla tutkittava ilmiö voidaan käsitteellistää. (Kyngäs & Vanhanen 1999.)

10.1.1. Laadullisen sisällön analyysin periaatteet

Analyysi voidaan tehdä lähtien aineistosta induktiivisesti (yksittäisestä yleiseen) tai deduktiivisesti (yleisestä yksityiseen), jolloin analyysia ohjaa aikaisempaan tietoon perustuva luokittelurunko. Omassa tutkimuksessani käytän aineistosta lähtevää analyysiprosessia eli induktiivista sisällön analyysiä.

Ensimmäinen vaihe on analyysiyksikön määrittäminen, jonka valintaa ohjaa tutkimustehtävä ja aineiston laatu. Analyysiyksikkö voi olla yksi sana, sanayhdistelmä, lause, lausuma tai ajatuskokonaisuus. Ajatuskokonaisuus voi muodostua useammasta kuin yhdestä lauseesta ja se voi sisältää useamman kuin yhden merkityksen. (Kyngäs 1999.) Tutkimuksessani analyysiyksikkönä on lause tai lausuma.

Analyysiyksikön määrittämisen jälkeen aineisto luetaan aktiivisesti useita kertoja läpi, mikä luo pohjan analyysille. Aineistoa luettaessa sille tehdään erilaisia kysymyksiä: esimerkiksi milloin se tapahtui, mitä tässä tapahtuu jne?

(Kyngäs 1999.)

10.1.2. Induktiivinen sisällön analyysi

Aineistosta lähtevä analyysiprosessi kuvataan aineiston pelkistämisenä, ryhmittelynä ja abstrahointina. Pelkistämisessä aineistosta koodataan ilmaisuja, jotka liittyvät tutkimustehtävään. Ryhmitellessään aineistoa tutkija yhdistää ne asiat, jotka näyttävät kuuluvan yhteen. Abstrahoinnissa muodostetaan yleiskäsitteiden avulla kuvaus tutkimuskohteesta. Analyysia jatketaan yhdistämällä saman sisältöiset kategoriat eli luokat toisiinsa muodostaen niistä yläluokkia. Yläluokalle annetaan sen sisällöstä muodostettuja hyvin kuvaava nimiä eli alaluokkia. Abstrahointia jatketaan niin kauan kuin se on sisällön kannalta mahdollista. (Kyngäs ym. 1999.)

Sisällön analyysin onnistuminen edellyttää seuraavia seikkoja:

- * Sisällön analyysin tulee olla objektiivista eli jokainen askel tapahtuu siten, että saadaan vastaus ennakolta asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Teksti koodataan kategorioihin, jotka vastaavat asetettuihin kysymyksiin. Tutkija ei voi muuttaa tavoitteita kesken koodauksen. Koodauksen toistamisella tai ulkopuolisten koodaajien käyttämisellä voidaan testata objektiivisuutta.
- * Sisällön analyysin tulee olla systemaattista toimintaa. Se merkitsee, ettei sellaista aineistoa, joka ei tue tutkijan hypoteesia, saa jättää analyysin ulkopuolelle.
- * Sisällön analyysin tulee tähdätä yleistettävyyteen, joka tarkoittaa sitä, että analyysin tulee tukeutua teoriaan ja sillä tulee olla teoreettista relevanssia. Tavoitteen tulee olla enemmän kuin vain sisällön kuvaus, tuloksen tulee liittyä ilmiön määrittelyyn tai sen taustalla oleviin henkilöihin, kulttuurisiin, taloudellisiin, sosiaalisiin tms. seikkoihin laajemminkin. (Anttila 1999.)

10.2. Tutkimusaineisto ja sen kuvaus

Haastattelut ja niiden puhtaaksi kirjoittamisen tein syksyllä 1994. Tutkimuskriteerinä oli työtön nainen, jolla oli kotona asuvia alaikäisiä lapsia. Iältään haastateltavista kolme oli haastatteluhetkellä 42-56-vuotiaita. Loput seitsemän olivat 31-38-vuotiaita. Työttömyys oli kestänyt yhdeksällä haastateltavalla kolmesta kuukaudesta 1,5-vuoteen. (Liite 1)

Haastateltavien löytäminen osoittautui odotettua vaikeammaksi.

Työvoimatoimistot kuuluvat tietosuojan piiriin, joten ne eivät voineet antaa minulle suoraan työttömien naisten nimiä. Kirjoitin haastattelupyynnötkirjeet valmiiksi jotka työvoimatoimisto postitti puolestani sopiville haastateltaville. Kuoressa oli vastauskirje ja -kuori postimerkkeineen, jolla saattoi ottaa minuun yhteyden. Työvoimatoimisto postitti 30 kirjettä. Suostumuksia haastatteluun

tuli ainoastaan neljä. Loput kuusi haastateltavaa sain kyselemällä haastateltavilta heidän mahdollisesti työttömänä olevia tuttaviaan. Aineistonkeruumenetelmä aiheutti sen, että tuttavat olivat samalta alalta työttömäksi jääneitä. Yhteensä haastateltavia oli kymmenen, heistä seitsemän oli hoito- ja hoiva-alalta. Kolmella heistä oli opistotason tutkinto, muilla oli koulutason tutkinto. Yksi haastateltavista olivat ammatiltaan keittiöapulainen, yksi kahvilamyymälä. Yksi oli vailla ammatillista koulutusta.

Haastattelut tein viidellä eri paikkakunnalla ja eri puolilla pohjoista Keski-Suomea. Kaikki haastattelut tapahtuivat tutkittavien kotona. Haastatteluajan pyrin haastateltavien toivomuksesta sovittamaan päiväaikaan niin, että perheen jäseniä ei olisi kotona. Seitsemän haastattelua tapahtuikin päiväaikaan kahden kesken ilman ulkopuolisia häiriöitä. Kolmella haastateltavista oli kotona alle kouluikäisiä lapsia, jotka kaikki katsoivat televisiota haastattelun ajan. Nauhurin pyöriminen tuntui alussa jäykistävän tunnelmaa, mutta ilmapiiri rentoutui haastattelun edetessä. Haastattelun alussa kerroin, että tulokset käsitellään nimettöminä ja tiedot ovat luottamuksellisia. Samalla annoin luvan olla vastaamatta kiusallisilta tai tunkeilevilta tuntuviin kysymyksiin. Yhteenkään kysymykseen ei jätetty kuitenkaan vastaamatta. Haastattelut kestivät tunnista kahteen tuntiin.

10.3. Aineiston analyysi

Haastattelujen tekemisen ja litteroinnin jälkeen aloin lukea haastatteluja useaan kertaan. Puhtaaksi kirjoitettuja liuskoja oli 55 sivua. Analyysin tein pitkälle Kyngäksen ym. (1999) ohjeiden mukaan. Lukemisivaiheessa jo alkoi muodostua käsitys siitä, mitä asioita aineistosta mahdollisesti nousee esiin. Tein samalla omaa muistilistaa, johon kirjasin lukemisen aikana mieleen juolahtaneita asioita, kysymyksiä tai lisäselvitystä vaativia seikkoja. Esitin mielessäni aineistolle kysymyksiä siitä, mitä aineisto kulloinkin kuvaa. Vähitellen aloin kir-

jata ylös pelkistettyjä ilmaisia, esimerkiksi masennus, ahdistus, uutta vireyttä jne. Seuraavaksi aloin ryhmitellä aineistoa eli etsin pelkistetyistä ilmaisuista yhtäläisyyksiä ja erilaisuuksia. Esimerkiksi pelkistetyt ilmaisut "masennus, ahdistus" saivat alaluokan "psykykinen pahoinvointi".

TAULUKKO 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä ja ryhmittelystä

Aineiston pelkistäminen

Pelkistämistä ohjaa seuraavassa kysymys: Miten työttömyyden kokeminen heijastuu naisen psyykkiseen hyvinvointiin?

Alkuperäisilmaisuja haastattelusta:

"...rassaa mua aika tavalla, että ihan masennusta on ollut..."

"...vaihtelee päivittäin... omanarvontunne heikkenee..."

"...en ole masentuneempi... koska työssä oli rutinoitunut ja raskaan ikeen alla..."

"...vaihtelee, enimmäkseen kuitenkin positiivinen."

"...enemmän positiivinen.. sitten kun alan miettiä, että ansiosidonnainen loppuu, se tuo levottomuutta

Pelkistettyjä ilmaisia

*masennusta

*vaihteleva mieliala

*itsetunto heikkenee

*helpotusta raskaasta työstä

*positiivinen

*positiivinen

*levottomuus taloudellisesta tilanteesta

Aineiston ryhmittely

Pelkistetty ilmaisu

*vaihteleva mieliala

*masennusta

*levottomuus taloudellisesta tilanteesta

Alaluokka

*mielialan vaihtelut

*masentunut

*taloudelliset huolet

10.4. Luotettavuuden arviointia

10.4.1. Tutkimusaineiston arviointi

Laadullisen tutkimuksen haastatteluaineistoon on tarkoituksenmukaista valita ainoastaan niitä, jotka haluavat osallistua tutkimukseen ja kykenevät ilmaisemaan itseään, koska tarkoituksena on kuvata ilmiö mahdollisimman monipuolisesti (Morse, J. 1991). Tässä tutkimuksessa neljä haastateltavaa otti oma-aloitteisesti yhteyttä minuun saatuaan haastattelupyynnön työvoimatoimistolta. Loput kuusi haastateltavaa sain kyselemällä näiltä neljältä työttömänä olevia tuttaviam. Kaikki suostuivat haastatteluun empimättä. Tämän kaltaisessa tilanteessa on mahdollista, että haastateltaviksi päätyy joukko aktiivisia, sanavalmiita ja kohtuullisen hyvin pärjävien selviytyjien joukko. Tuttavat ovat usein samanhenkisiä, jolloin tutkimusaineisto kohdentuu tietyn tyyppiseen joukkoon. Eniten masennusta ja huono-osaisuutta kokevat jäävät todennäköisemmin tutkimuksen ulkopuolelle, koska heillä ei ole voimavaroja tai haluja suostua mihinkään ylimääräiseen toimintaan.

Haastattelukysymykset pyrin laatimaan siten, että haastateltavalle jäisi tilaa tuoda esille omaa näkemystään, mutta kuitenkin niin, että saisin vastauksen hakemiini kysymyksiin. Minulla oli haastattelukysymykset valmiina (liite 2) ja kävin ne jokaisen haastateltavan kanssa läpi. Usein kysyin kuitenkin tarkennuskysymyksiä asioista, jotka nousivat haastateltavan vastauksista.

Vastausten rehellisyyttä on vaikea arvioida. Haastateltavat vaikuttivat avoimilta, mutta muutamassa tapauksessa huomasin, että olennaisin kerrottiin vasta kun nauhuri oli suljettu ja pakkasin jo tavaroita lähteäkseni. Kirjasin nämä puheenvuorot ylös tultuani kotiin. Haastattelun edetessä havaitsin myös, että avoimuus lisääntyi loppua kohden. Esimerkiksi negatiivisia tuntemuksia ei haastattelun alussa "tunnustettu", vaan asiat kerrottiin positiivisessa valossa. Esitinkin syvemmälle menevät kysymykset haastattelun loppupuolella. Kaksi haastatelluista halusivatkin tutkimukseen koska heillä oli työttömyydestä positiivista sanottavaa.

10.4.2. Analyysin luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tulee löytää luokitus aineistosta eikä aineistoa voida pakottaa ennalta määrättyyn kehikkoon. Tulkinnassa on aina mukana tutkijan oma löytävä mieli. (Denzin 1994.) Sisällön analyysin haasteena pidetään sitä, miten tutkija onnistuu pelkistämään aineiston ja muodostamaan siitä luokitukset niin, että ne kuvaavat tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman luotettavasti (Kyngäs ym. 1999).

Haastatteluja tehdessä ja litterointivaiheessa alkoi muodostua jo käsitys siitä, että työttömyydellä on sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia. Haastatteluja luokiessa käsitys vain vahvistui. Tekstissä on mainittu erikseen mikäli tietty asia ilmeni kaikissa haastatteluissa. Punaisena lankana haastatteluissa kulki huoli taloudellisesta toimeentulosta, perheen tärkeys ja tulevaisuuden haaveet. Työpaikan menetys oli myös uhka, mutta siihen ei kuitenkaan palattu toistuvasti.

Yläluokat **uhka toimeentulolle ja uhka psyykkiselle hyvinvoinnille** nousivat tavallaan itsestään, ristiriitaisia työttömyyden tulkintoja haastatteluissa ei tullut lainkaan esille. Näistä olikin helppo muodostaa yhdistävä luokka **uhka mielenterveydelle**. Perheen tärkeys, ajan lisääntyminen ja itsensä tarpeelliseksi kokeminen antoivat mahdollisuuksia sekä toteuttaa itseään että antaa mahdollisuuksia perheen hyvinvoinnin lisäämiseen. Tästä nousivat vähitellen yläluokat **mahdollisuus perheelle** ja **mahdollisuus itselle**. Yhdistävä luokka **uusi mahdollisuus** sai adjektiivin **uusi** koska nämä mahdollisuudet avautuivat vasta työttömyyden myötä.

11. TULOKSET

Työttömyyden vaikutus työttömien naisten elämään ja hyvinvointiin heidän itsensä kuvailemana avautui sekä **uhkana mielenterveydelle** että **uutena mahdollisuutena**. Nämä ovat tutkimusaineistoa kuvaavat sisällönanalyysissä muodostuneet yläluokat.

Uhkan mielenterveydelle aiheutti työpaikan menetyksestä aiheutunut masennus ja ahdistus sekä epäonnistumisen tunne, joka koettiin *uhkana psyykkiselle hyvinvoinnille*. *Toimeentulon heikkeneminen*, lähinnä pelko ansiosidonnaisen päiväraha-kauden loppumisesta ja lainojen hoidon vaikeutumisesta, oli toinen uhkatekijä mielenterveydelle.

Uutena mahdollisuutena avautui työttömyyden myötä tullut *mahdollisuus perheelle ja mahdollisuus itselle*. Perheelle ja kodille jäi enemmän aikaa ja perheen sisäiset suhteet paranivat. Mahdollisuus itselle tarkoitti mielekästä tekemistä, lisääntyntä vapaa-aikaa, yleensä elämänlaadun paranemista ja uusia suunnitelmia tulevaisuuden varalle.

11.1 UHKA MIELENTERVEYDELLE

11.1.1 Uhka psyykkiselle hyvinvoinnille

Työ merkitsi kaikille haastatelluille elämän sisältöä ja turvaa. Työn kautta sai tuntea kuuluvansa yhteiskuntaan maksamalla veronsa ja sitä kautta tuntea itsensä hyödylliseksi.

“...mulle työ on ollut kaikki kaikessa koko elämän, enkä mä koskaan

kuvitellut jääväni työttömäksi.” (1)

Työpaikan menetys tätä taustaa vasten tarkasteltuna nousi suurimmaksi uhkaksi psyykkiselle hyvinvoinnille. Työttömäksi joutuminen aiheutti masennusta, ahdistuneisuutta ja epäonnistumisen tunnetta. Tunnetilat työpaikan menetyksen jälkeen kuvattiin voimakkaasti.

“Het’ vitutti. Het’ niin raskaasti, niin raskaasti. Kaks viikkoo minä suoraan sanottuna masennuin... Kyllä mä tein mehtälენkkiä, kun mä olin siellä aikani huutanu ja sitten kahen viikon päästä, sitten rupes kestä-mään.” (5)

“Se oli semmonen isku, että mä en ole vielä kukaan oikein selvinnyt siitä. Nään vieläkin painajaisia siitä.” (6)

Mieleen hiipi myös pelko siitä, että työpaikkaa ei ehkä löydy enää koskaan, ainakaan sen hetkiseltä asuinpaikkakunnalta.

“Entäs sitten kun lapset kasvaa, mää en saa ikinä täältä töitä...” (4)

Mieliala vaihtui saman päivän aikana laidasta laitaan.

“Tuntuu milloin miltäkin, ei ole pysyvä. Saman päivän sisällä voi olla monta mieltä.” (2)

Tällä hetkellä mielentila vaihtelee. Pienet asiat vaikuttaa kyllä enemmän, esimerkiksi jos lapset sairastaa niin heti mielentila laskee.” (4)

Eniten ahdistusta ilmaisivat ne kaksi haastateltavaa, jotka olivat sitoutuneet työhönsä ja työpaikka oli ollut mieluinen. Heillä oli myös pisin koulutus ja he olivat yli 40-vuotiaita. Kotona olo koettiin lasten kannalta mielekkääksi, mutta siitä ei kuitenkaan saatu riittävästi tyydytystä omalle elämälle.

“...tää työttömyys on alkanut rassaava mua aika tavalla, että kyllä mulla

ihan masennusta on ollut. Kotiympyrät ei aina riitä. ...ikäkin alkaa vaikuttaa. Mä oon yli nelikymppinen, että huoliiko mua kukaan enää töihin. Kyllä tulevaisuus pelottaa, että onko siellä mulle mitään tarkotettu.” (1)

Hännisen ym. (1991) mukaan palkkatyö merkitsee eri ihmisille eri asioita. Joillekin se on identiteetin perusta, joillekin taas välttämätön paha. Työpaikan menetyksen merkitys riippuu siitä, kuinka paljon työ on merkinnyt tekijälleen. Työpaikan menetyksen aiheuttamasta järkytyksestä selvitään yleensä puolessa vuodessa, jonka jälkeen suuntaudutaan nykyhetkeen ja pyritään löytämään mielekästä tekemistä. (Hänninen ym. 1991).

Haastatelluissa oli kaksi perhepäivähoitajaa, jotka kumpikin olivat jättäytyneet työttömiksi vapaaehtoisesti. Molemmilta oli hoitolasten määrä vähentymässä, koska lapset aloittivat koulunkäynnin eikä uusia hoitolapsia ollut tiedossa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että palkka olisi pudonnut pienemmäksi kuin ansiosidonnainen päiväraha. Molemmat olivat uupuneita työstä ja siitä, että koti oli kuin ”markkinakeskus”:

”Aina tuli uusia lapsia ja uusia vanhempia, koti oli kuin markkinakeskus. Meillä ratkottiin kaikki ristiriidat mitä lasten kotona oli tullut. Nyt tuntuu, että saa vetäytyä ihan oman perheen kesken, ei tarte aatella aina, että joku vieras tulee.” (7)

Vaikka molemmat perhepäivähoitajat kokivat työttömyyden helpotuksena, aiheutti se kuitenkin alussa huonoa omaatuntoa:

”Aluks kun mä jäin työttömäks niin mä nukuin huonosti huonon oman tunnon takia... Kun mä tapasin mun vanhoja työkavereita, niin mä tajusin ettei musta ole tuohon työhön. Siinä vaiheessa alko helpottaa.” (7)
”Ensin oli hirvee huojennus mutta sitten tuli huolikin. Yleensä mä en ajattele yöllä asioita mutta sillon mä heräsin.” (3)

11.1.2 Uhka toimeentulolle

Huoli taloudellisesta tilanteesta nousi haastattelun aikana esille useaan kertaan. Kotona olo koettiin mielekkääksi, mutta vain jos rahat riittävät. Kaikki haastateltavat olivat haastatteluhetkellä ansiosidonnaisella päivärahalta ja mielen pohjalla karvasteli pelko ajasta, jolloin ansiosidonnainen loppuu ja työttömyys mahdollisesti jatkuu.

“...kun mä putoon tästä ansiosidonnaisesta pois, niin se on kyllä aikamoinen katastrooffi. Sitten on kyllä mietittävä asioita ihan uudelleen.”

(1)

“...määkin lasken ansiosidonnaista, niin se aika menee hurjan nopeesti. Mää jaksasin olla ainakin neljä vuotta kotona, jos mä tietäsin, että neljän vuoden päästä on työpaikka. Nyt lasket koko ajan, että päivät tulee täyteen ja sillen pitäs olla jotakin. Kun sen tietäs, että sillen on jotakin... Niin kauan jaksas olla kotona kun tää nuorin lähtee kouluun.” (5)

“Lainojen hoito piti järjestellä uusiks. ...meillä on takausvelat vielä maksettavana. Kun niitä saatas maksettua.” (9)

Rissasen (1989) mukaan naiset mukauttavat omat tilanteensa perheen tilanteeseen ja jäävät kotiin mielellään hoitamaan lapsia siihen asti kun työttömyyspäivärahalla selviää.

Ainoastaan yhdellä haastateltavista oli parempi palkka kuin puolisoilla, mikä saattoi aiheuttaa lisää paineita, vaikka haastateltava olikin suunnitellut jäävänsä kotiin hoitovapaalle joksikin aikaa.

“Mulla oli parempi palkka kuin miehellä, niin olihan sillä suuri taloudellinen merkitys. Me laskettiin, että miten jos mä en saa koskaan töitä, niin miten me hänen palkalla eletään. Tietysti ei se taloudellinen muutos tässä vaiheessa niin suuri vielä ole, koska jos mä olisin ollu töissä niin mä olisin varmasti jäänyt vähäksi aikaa hoitovapaalle.” (4)

Toisen haastateltavan puolison samanaikainen työttömyys lisäsi ahdistusta perheen taloudellisesta tilanteesta ja suorastaan kapeutti perheen elämää.

“Sitä ei oo enää pitkäjänteisyyttä eikä pysty tekemään kauas kantosia suunnitelmia ja ei ole ollu sukulaisten luo vara lähteä...” (9)

Osalla haastatelluista oli yläasteikäisiä lapsia, ja he loivat lisäpaineita äidin työttömyydestä ja rahojen loppumisesta. Nuorilla oli huoli myös oman elintason laskusta.

“Isommat huokas, että nyt loppuu rahat. Se oli niille päällimmäinen huoli tää raha.” (5)

“Monesti meillä on ollut raha-asioista puhetta. Pitäs saaha rahaa, että voitais ostaa samaa mitä kavereillakin on, mutta ei kertakaikkiaan ole varaa. Että mikset sä mene työhön. Mikset sä mene takasin töihin, miksei sulla ole töitä. Sitä se hokee.” (6)

11.2 UUSI MAHDOLLISUUS

11.2.1 Mahdollisuus perheelle

Perheen merkitys nousi kaikissa haastatteluissa voimakkaasti esille. Vaikka työ koettiin tärkeäksi, perhe meni kuitenkin aina edelle.

“Mulle perhe on aina ollut tärkeä ja nyt se on vain vahvistunut.” (1)

“Tuntuu, että perhe on nyt entistäkin tärkeämmällä sijalla kun sitä on nyt aikaa ajatellakin enempi.” (3)

Alle kouluikäiset ja ala-asteikäiset lapset olivat mielissään, että äiti on kotona. Lapset pääsivät helpommalla, heitä ei tarvinnut viedä hoitoon ja äidillä oli enemmän aikaa kuljettaa heitä harrastuksiin kodin ulkopuolelle.

“Pojasta on kiva, että äiti on kotona, pääsee vähän helpommalla.” (2)

“Vanhin on mielissään, kun mä olen aamulla laittamassa sitä kouluun ja illalla ottamassa vastaan.” (3)

“Musta tuntuu, että tää työttömyys on parempi lasten kannalta. Pojalla on kavereita koulusta ja tyttö käy kerran viikossa kerhossa. Nyt on paremmin aikaa kulettaa niitä harrastuksiin ja erilaisiin tapahtumiin.” (6)

“Ei tartte herättää lapsia ja viiä hoitoon.” ((8)

Ansiotyön ohella tehty toinen työpäivä kotona oli aiheuttanut kiirettä ja kireyttä perheen ilmapiirissä, mikä puolestaan oli saanut haastatellut potemaan huonoa omaatuntoa. Työttömyysaika nähtiin mahdollisuutena parempaan aikaan perheen parissa. Perheen yhdessä viettämä aika lisääntyi ja perheen sisäisten suhteiden koettiin parantuneen. Tunnelma perheessä kuvailtiin leppoisaksi, virkeäksi ja rauhalliseksi. Haastatelluille jäi aikaa ja voimia keskittyä lastensa asioihin ja koettiin, että lapset olivat tasapainoisempia.

“Paljon enemmän ollaan nyt yhdessä, et se hyvä puoli siinä on, et mäkin olen oppinut tunteen paljon paremmin lapsia, kun silloin ku oli työtä ja tietysti miehellenikin jää enemmän aikaa olla lasten kanssa. Kyllä se on paljon rauhallisempaa tää elämä. Ei oo aina sellanen paine ja kiire asioiden tekemisissä.” (1)

“Vietän lasten kanssa nyt parempaa aikaa, koska aikaa on enemmän enkä ole niin väsynyt.” (2)

“Lapset tykkäs koska mulla on enemmän aikaa niille. Kun ne tulee koulusta niin isompi on sanonut suoraan, että nyt on niin hauskaa kun on niin rauhallista ja voi puhuakin jotain. Ennen se oli monesti, että jos oli tylsiä asioita niin piti pantata ennen kuin oli tilaisuus puhua niistä. Nyt kun ne tulee, niin aina on käytettävissä.” (7)

Elämänlaadun kohentumista koettiin nimenomaan ajan lisääntymisen kautta. Toisaalta naisen elämänlaatua kohensi myös tyytyväisyys siitä, että perhe ja koti tulivat kunnolla hoidetuiksi. Koettiin, että koko perheen elämänlaatu koheni.

Perheen taloudellisen tilanteen heikkenemisessä nähtiin myös valoisia puolia. Alasteikäiset ja alle kouluikäiset eivät osanneet kantaa huolta perheen taloudellisesta tilanteesta eivätkä oman elintasonsa laskusta. Heille äidin työttömyys toi uusia ilon aiheita lisääntyneen yhteisen ajan myötä. Arvojen koettiin myös muuttuneen pehmeämpään suuntaan. Ihmissuhteille jäi enemmän tilaa ja osattiin nauttia olemassa olevasta.

“Lapset ei vaadi enää niin tavaraa kuin aikaisemmin, niille riittää kun on aikaa. Sitten jos ne saa jotain, niin ne on kauheen ilosia. Aikaisemmin mä sorruin siihen, että korvasin aikaa tavaralla. Se vähä vapaa-aika mitä jäi, meni huilaamiseen.” (7)

“Mä olen kokenut sen terveellä tavalla, että tavarän ympärillä ei pyöritä koko ajan, että arvot pehmenee. Hyviäkin puolia siinä on, että se pakottaa elämään toistensa kanssa eri tavalla, punnitsemaan eri tavalla toisiansa.” (10)

“Asioita on aikaa ajatella enemmän. Se on kääntynyt pois kaikesta hienon ostamisesta. Se on kääntynyt enemmän ihmissuhteisiin ja terveyteen ja nauttii siitä olostaan ja kaikesta mitä työvuosina on hankkinut kotiin eikä silloin kerennyt niistä nauttia.” (3)

Puolison suhtautuminen vaimon työttömyyteen vaihteli tilanteen mukaan. Niillä miehillä, jotka kävivät töissä, oli mahdollisuus viettää enemmän aikaa lastensa kanssa eikä heidän tarvinnut huolehtia esimerkiksi lasten hoitoon kuljettamisesta. Mieheltä sai myös tukea siihen, että lapsille on eduksi, että äiti on kotona.

“No kai se hänestäkin on mukavaa, kun ruoka on aina valmiina ja kaupassa käyty ja siivottu ja et hänkin pääsee helpommalla. Eikä tarvii

mieltä, että hakeeko hän lapset vai kuka hakee lapset?” (!)

“Se on sanonut, että parempi olis tämä talvi lasten kannalta olla kotona.” (3)

Vapaaehtoisesti työttömäksi jättäytynyt perhepäivähoitaja kuvaili miehensä suhtautumista seuraavasti:

“Mies oli sanonut jo pitempään, että jää työttömäksi. Ei se pitänyt sitä mitenkään pahana. Kun meillä ei ollut aikaa, ei toisillemme eikä omille lapsille. Meillä oli aina vieras lapsi siinä mukana. Perhe-elämä muuttu parempaan suuntaan.” (7)

Kahden haastatellun puoliset olivat molemmat pitkäaikaistyöttömiä. Puolisot ymmärsivät tilanteen eikä se naisen kertoman mukaan vaikuttanut parisuhteeseen. Ainoastaan toisella huono taloudellinen tilanne aiheutti miehellekin masennusta. Haastatellut kuvailivat puolisoidensa mahdollisia tuntemuksia melko niukkasaisesti ja monessa haastattelussa tuli esille, että työttömyys oli enemmän naiselle henkilökohtainen asia.

“Mä oon aina ollu sitä mieltä, että mun pitää ite huolehtia asioistani, etten anna miehen sopia mun asioista. Niinkun työasioita määhirveen harvoin kerroin kotona.” (5)

11.2.2 Mahdollisuus itselle

11.2.2.1 Elämän laatua

Työpaikan menetyksen aiheuttamasta ahdistuksesta oli haastatteluhetkellä selvitty suhteellisen hyvin, vaikka kaksi haastateltavaa tunsivat edelleenkin ajoittain kauden ja katkeruutta vanhalle työpaikalleen.

“...mulla on kuitenkin enempi positiivinen tunne. Ainoostaan se kun mä rupeen miettimään , että millanen se mun työpaikka tosiaan oli... mä en ole pystynyt edes käymään siellä sen jälkeen.” (4)

“Mää kannan vieläkin kaunaa sille paikalle. ” (5)

Haastateltavat näkivät sen hetkisen elämäntilanteensa kuitenkin positiivisena ja valoisana. He eivät kokeneet olevansa työttömiä sanan varsinaisessa merkityksessä, koska kotona oli jatkuvasti mielekästä tekemistä, joka puolestaan auttoi selviytymään työttömyydestä.

“Mä en ole kertaakaan tuntenut olevani työtön... Mä sanonkin aina, että mä olen ansiotyötön, koska tekemistähän riittää. Siinä mielessä työttömyys ei ole vetänyt itsetuntoa alas, koska ei ole tekemisen puutetta. ” (3)

“Mulla ei ole siinä mielessä mitään hätää, koska mä koen itseni tärkeäksi tässä kotonakin,” (2)

Painopiste siirtyy ansiotyöstä kotitöiden tekemiseen, siirrytään kahden työn tekemisestä yhteen työhön. Perhe korjaa hyödyn osakseen täysipainoisempana kotityöpanoksena. (Heikkilä 1993, Hokkanen ym. 1993.)

Työttömyys käynnisti myös uusia prosesseja haastateltavien elämässä. Työ- ja perhekiireiden aikana piiloon jäänyt luovuus sai työttömyyden aikana tilaa nousta esille. Luovuudelle vapautunut aika nähtiin myönteisenä merkityksenä työttömyydelle.

“...mulla on sellasta luovuutta joka aikasemmin on jäänyt piiloon, on nyt tullut esiin. Mä teen kuivakukka-asetelmia ja mulla on kovasti töitä. Mä en voi sanoa, että mä oon työtön, vaikka mä oon työtön.” (10)

“Sitten on tuo kirjoittaminen. Siihen mä pääsen pakenemaan lkaikkea jos tuntuu vaikealta. Mä kirjoitan myöhään yöllä kun lapset nukkuu ja

saa olla yksin., se on parasta aikaa.” (6)

Yleensäkin naisen työttömyys kuvailtiin positiivisempänä kuin miehen työttömyys. Selviytyminen työttömyydestä nähtiin naiselle olevan helpompaa myös henkilökohtaisten ominaisuuksiensa takia.

“Naisena on helpompi olla työtön ja naisena on yleensäkin helpompi elää, koska naiset ovat avoimempia kuin miehet. Naiset pystyvät enemmän valittamaan ja nalkuttamaan ja ruikuttamaan ja nauramaan.”

(2)

“Naiset tuntee olevansa hyödyllisiä varsinkin jos on sellanen, että viihtyy kotona.” (8)

“Jos oisin mies, niin varmaan tulisin hulluks jos oisin työtön. Naisella on kotona niin paljon töitä.” (2)

“Naiset pärjää paremmin, miehet sortuu helposti ryyppäämään ja masentuu.” (9)

Äidin työttömyyttä ei pidetä niin vahingollisena lasten psyykkiselle hyvinvoinnille kuin isän työttömyyttä (Almqvist 1994). Toisaalta on myös tutkimustuloksia, joissa on molempien vanhempien työttömyyden todettu aiheuttavan lapsissa masentuneisuutta johtuen vähentyneestä huolenpidosta (Dew ym. 1991). Tässä tutkimuksessa haastateltavat olivat kuitenkin suuntautuneet lastenhoitoon ja iloitsivat siitä mahdollisuudesta.

Sekä perheelle että itselle käytettävän ajan lisääntyminen koettiin elämänlaadun paranemisena. Vapaa-ajan lisääntyminen mahdollisti mm. harrastamisen.

“Vapaa-aikaa tuli niin valtavasti, että mä en tiennyt ensin mihin mä olisin sen käyttänyt.” (7)

“Nyt mä olen yrittäjäkoulutuksessa, että se on mulle henkireikä.” (1)

“Vihdoinkin on aikaa tehdä jotain muutakin kuin sitä samaa huushollin

veivaamista edestakaisin.” (3)

“Sillon kun mä olin töissä niin mä en voinut ottaa mitään harrastusta jota olis pitänyt harrastaa esimerkiksi joka torstai, että siinä mielessä hyvä muutos.” (4)

Harrastukset painottuivat liikuntaharrastuksiin. Liikuntaa oli lisätty työttömyyden aikana ja sen avulla haluttiin pitää myös työkuntoa yllä mahdollista uutta työpaikkaa varten.

“Olen lisännyt nyt työttömänä oloaikana vielä liikuntaa.” (7)

“Mää käyn lenkillä ja jumppaan, mä nukun paremmin kuin koskaan, koska vuorotyö sotki nukkumista.” (2)

“...mä pyrin hoitamaan omaa terveyttä ja kuntoa sitä silmällä pitäen että mä joskus pääsisin töihin.” (9)

Fyysisen terveyden koettiin kohentuneen työttömyysaikana. Lapset sairastivat vähemmän ja haastateltujen ansiotyöaikaiset vaivat olivat parantuneet.

“Vanhat vaivat ovat parantuneet.” (2)

“Nyt kun mä en ole ollu töissä niin ei olla edes sairasteltu.” (1)

“Mulla on aina selkä ollu huonossa kunnossa, mutta nyt ei ole ollu mitään ongelmia.” (3)

“Päätä ei ole särkenyt koko aikana kertaakaan ja selkääkään ei ole särkenyt.” (8)

Erään haastatellun uuden luovuuden löytymisen tuloksena syntynyt runo kuvaa hyvin haastateltujen mielentiloja. Se kuvaa naisen kulkua pitkin selviytymisen tietä ja arvojärjestyksen vahvistumista matkan varrella.

MIELENRAUHA

*Toisilla on työnsä,
kesälomarahat ja hienot autot.
Toisilla on kokoukset ja
firman pikkujoulut.
Toisilla on kiire tulla ja mennä.*

*Olkoon.
Onneksi minulla ei ole niistä yhtäkään.
Minulla on paljon parempaa.*

*On aikaa.
Aikaa lapsille.
Aikaa kodille.
Aikaa harrastuksille.
Aikaa sielulle ja sydämelle.*

On mielenrauha.

11.2.2.2 Uudet suunnitelmat

Kaikki haastateltavat uskoivat tulevaisuuteen ja odottivat tulevaisuudelta työtä. Vuosien kokemus työelämästä oli selkeyttänyt ajatukset siitä, millaista työtä tulevaisuudessa haluaisi tehdä. Koulutus toiseen ammattiin nähtiin mahdollisuutena työllistyä uudelleen. Itsensä kehittäminen ja koulutus nähtiin selviytymistienä.

“Enää mä en lankee sellaseen raskaaseen työhön ihan helposti. Siinäkin mä aion pyristellä, että jos mä en saa tältä alalta mielekästä työtä, niin sitten hankin lisäkoulutusta.” (3)

“Pitäs päästä kouluttautuun uuteen ammattiin.” (7)

Asuinpaikka asetti kuitenkin perheen lisäksi esteitä koulutukseen hakeutumiselle ja jopa uudelle työlle.

“Mun piti tällä viikolla ratkasta se, että lähdenkö Tampereelle töihin. Se olis ollu taloudellisesti aika rankkaa asua kahdessa paikassa ja muutenkin kun on perhe.” (1)

“Mä olisin päässyt koulutukseen, mutta Jyväskylässä asti olis pitänyt kulkea niin mä peruin.” (4)

“Varmasti olisin siskoni luona ravintolassa töissä, mutta mihinkäs viet tän sakin. Se on mihin mies on sanonut, että ei oikein käy. Se olis vähän pitkässä matkassa.” (5)

Vain yksi haastateltavista halusi jatkossakin tehdä koulutustaan vastaavaa työtä.

“Mun suurin haave on saada koulutusta vastaavaa työtä. Mä kuitenkin tykkäsin siitä, että kovin herkästi en vaihda alaa.” (1)

Haastatellut eivät aikoneet jäädä paikoilleen kotiin loppuelämäksi, vaan mielessä virisi uuden työn lisäksi muita suunnitelmia ja uusia mahdollisuuksia toteuttaa itseään.

“Mulla on miehen kanssa toive perustaa lapsille sijaiskoti. Se oli meidän haave jo ennen kuin meillä oli omia lapsia. Pitäs olla vain isompi koti. Mä odotan kyllä, että me pystyttäs toteuttaa se haave.” (4)

“Mulla on yks suunnitelma, että mitä mä tekisin tulevaisuudessa.

...pyrin tekemään sen eteen kaikkeni. Se antaa toisenlaista tunnetta.” (6)

Tulokset ovat tulevaisuuden suhteen samansuuntaisia kuin Hokkasen (1993) tutkimuksessa. Työttömyys voi olla myös myönteinen pysähtymisen paikka, joka mahdollistaa uusien valintojen etsimisen siitäkin huolimatta, että vaihtoehdot eivät ole selvät.

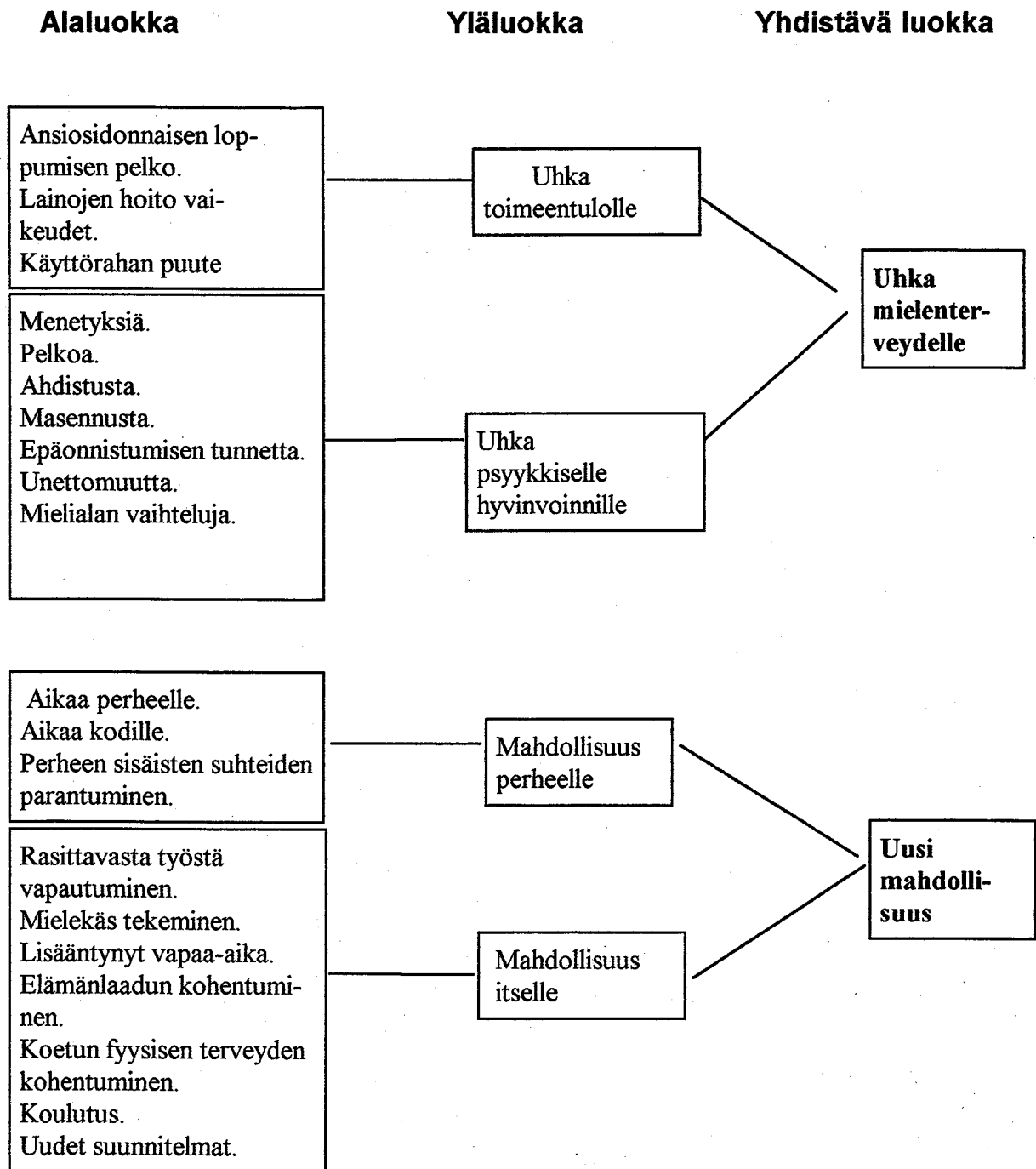
“Nyt tuntuu, että mahdollisuudet ovat suunnattomat sitten kun tämä työttömyys loppuu. Yhtään en ole semmosella mielellä, että tää

työttömyys olis ikuista. Kaiken parasta olis, että vuoden, kahden kuluttua aukeis joku, että pääsis töihin tai opiskelemaan tai mitä tahansa. Mitään hoppua perheasioiden takia ei nyt ole.” (10)

Naisten selviytyvät työttömyydestä apunaan perhe, tärkeäksi koettu perheenjäsenten arvostama työsarka kotona sekä tulevaisuuden suunnitelmat. Naisilla on myös taito puhdistaa sisintään puhumalla asioista muiden naisten kanssa. Hiljaiset, mielen sopukoissa käydyt pohdiskelut asioiden arvojärjestyksestä auttavat kestäämään työttömyyden tuomia haittavaikutuksia. Tutkimuksesta kävi kuitenkin selvästi ilmi, että nämä haastatellut naiset eivät olleet havigelleet täysipäiväistä kotiäidin roolia, vaan ansiotyön menetys oli heille raskas isku. Naiset tarvitsevat itsensä toteuttamiseen myös oman mielekkään työn perheen lisäksi.

11.3 YHTEENVETO TULOKSISTA

Seuraavassa asetelmassa on tiivistetysti esitetty haastatteluaineistosta sisällön analyysin avulla tuotetut alaluokat ja niistä edelleen muodostetut yläluokat. Yläluokista on muodostettu kaksi koko aineiston yhdistävää luokkaa; **uhka mielenterveydelle** ja **uusi mahdollisuus**.

12. POHDINTA

Tutkimus ajoittui vuodelle 1994, jolloin Suomessa elettiin taloudellisin laman syvintä vaihetta. Työttömyyslukemat olivat silloin suurimmillaan ja tulevaisuuden näkyvät työttömien osalta heikot. Työttömyyden aiheuttamista terveyshaitoista naisille ei oltu ehditty tehdä montakaan tutkimusta, koska tilanne oli uusi.

Tässä tutkimuksessa naiset kuvailivat työttömyyden vaikutusta elämäänsä sekä uhkana mielenterveydelle että uutena mahdollisuutena. Uhkan mielenterveydelle aiheuttivat psyykkisen hyvinvoinnin esteet ja taloudelliset huolet. Psyykkistä hyvinvointia rajoittivat eniten työpaikan menetyksestä aiheutuneet masennuksen, ahdistuksen ja epäonnistumisen tunteet. Pelkoa aiheutti epätietoisuus siitä, löytyykö työpaikkaa enää koskaan. Ansiosidonnaisen päivärahakauden loppumisen pelko, lainojen hoitovaikeudet ja käyttörahan puute olivat uhkana toimeentulolle.

Uutena mahdollisuutena ja työttömyyden valoisana puolena nähtiin saatu aikalisä perheelle ja itselle. Työttömyys mahdollisti perheen lisääntyneen yhdessä olon ja perheen sisäisten suhteiden parantumisen. Kotona oli mielekästä tekemistä ja elämänlaatu koheni. Tulevaisuudelta odotettiin mahdollisuutta mm. kouluttautua uuteen ammattiin.

Kun työ on tärkeä elämänsisältö, vaikuttaa työttömäksi joutuminen vahvasti elämään. Työpaikan menetys on ihmisen hallinnan ulkopuolelle jäävä muutos. Tässä tutkimuksessa suurimmat stressioireet aiheutuivat juuri työpaikan menetykskokemuksesta. Vaikka työttömyysaikaa oli kulunut kuukausia, tunteet entistä työpaikkaa kohtaan olivat vielä kaunaisia tai ikävöiviä. Aikaisemmat tutkimukset (Hänninen 1991, Ahlqvist 1996, Vesalainen & Vuori 1996) ovat osoittaneet samansuuntaisia tuloksia työpaikan menetyksen aiheuttamasta stressistä. Hokkasen (1993) tutkimuksessa irtisanomiskokemuksesta voidaan päästä yli puolessa vuodessa, jonka jälkeen suuntaudutaan nykyhetkeen ja pyritään löytämään mielekästä tekemistä.

Tässä tutkimuksessa eniten negatiivisia tunteita ilmaisivat ne, jotka tunsivat olevansa oikealla alalla, olivat sitoutuneet työhönsä ja viihtyivät työpaikassaan. Menetys on näille suurempi ja stressaavampi kuin niille, joille työssä käynti on pääasiassa vain toimeentulon hankkimisen väline.

Kahdelle haastatelluista, molemmat perhepäivähoitajia, työstä oli muodostunut niin suuri taakka ja rasitus, että työttömyys oli heille helpotus ja he olivat hankkiutuneet vapaaehtoisesti työttömiksi hoitolasten vähentyessä. Molemmilla oli kuitenkin työttömyyden alkuvaiheessa samankaltaisia stressioireita, tosin lievemmin ilmaistuna, kuin muillakin haastatelluilla. Tämä johtuu todennäköisesti osittain siitä, että Suomessa työtä arvostetaan suuresti. Työttömyys koetaan häpeällisenä ja työtön yhteiskunnan elätiksi eli asenteet luovat paineita.

Kaikki haastateltavat kertoivat kuitenkin, että ansiotyön aiheuttamat haitat, kuten esimerkiksi kiire ja työn aikaan saamat fyysiset vaivat olivat jääneet pois työttömyyden myötä. Perheellisillä naisilla kahden työn tekeminen, toinen kotona, toinen ansiotyössä, lisäsi työn aiheuttamaa rasitusta. Työttömyyden myötä painopiste siirtyy kahden työn tekemisestä yhteen työhön. Perhe korjaa hyödyn osakseen täysipainoisempina kotityöpanoksena. Heikkilän (1993) ja Hokkasen (1993) tutkimukset tukevat tätä tulosta. Myös Böökin (2001) tutkimuksessa työttömyystilanteessa äitinä oleminen koettiin ilona, koska vapauduttiin kaksinkertaisesta työtaakasta ja saatiin tilaisuus olla lasten kanssa. Tätä taustaa vasten työttömyyttä voisi pitää naisille joiltakin osin helpotuksena, olipa työttömyys sitten vapaaehtoista tai pakon sanelemaa. Ajan lisääntyminen helpottaa jokapäiväistä elämää, joka puolestaan kasvattaa elämänlaatua. On kuitenkin muistettava, että kaikki naiset eivät viihdy kotona. Vastoin tahtoaan kotona oleva äiti ei luultavasti anna parasta panostaan perheensä hyväksi.

Naisten kotiin jäämistä on helppo pitää sopivana silloin, kun on lapsia hoidettavana. Työttömyyden myötä naisilla kotitöiden määrä kasvaa ja kotona voi osoittaa ja tuntea olevansa tärkeä. Samaan tulokseen tultiin Hokkasen (1993), Heikkilän (1993) ja Böökin (2001) tutkimuksissa. Tässä tutkimuksessa perheen merkitys

nousi kaikissa haastatteluissa toistuvasti esille. Pohdittavaksi jää, kuinka paljon siihen vaikutti haastateltujen ammattijakauma; seitsemän hoiva-alan ammattilaista. Aiheuttiko kotona viihtymisen ammatillinen suuntautuneisuus hoitamiseen ja hoi-vaamiseen? Kotonahan sai hoitaa perhettä. Toisaalta kotona olo hyväksyttiin vain tietyksi ajaksi. Hyväksyttävä aika kotona olemiselle määriteltiin usein lasten iän kautta: "...ihan hyvin voisin olla kotona siihen asti kun nuorin lähtee kouluun." Tämä osoittaa sen, että nainen ei koe itseään enää hyödylliseksi kotona lasten kasvaessa eikä saa siitä tyydytystä elämälleen, vaan suuntautuu kodin ulkopuolel-le.

Ansiosidonnaisen päivärahakauden loppumisen pelko nousi myös toistuvasti esille haastatteluissa. Ulkolaiset tutkimukset osoittavat stressioireita ja fyysisiä sairauk-sia enemmän kuin suomalaiset tutkimukset (Turner 1995, Elstad 1995). Suomessa työttömyysturva on kuitenkin parempi kuin monessa muussa maassa. Haastatelta-vat kokivat, että tärkeämpää on, että miehellä on töitä. Nainen kestää työttömyyden paremmin. Tämä heijastaa perinteistä miehen roolia perheen elättä-jänä. Velkaa oli kuitenkin tehty sen mukaan, että molemmat puoliset käyvät an-siotyössä ja velanhoito määräytyy sen mukaan. Työttömyys horjutti velanmaksuky-kyä.

Toisaalta Böökin (2001) tutkimuksessa naiset korostivat usein työttömien miesten toistaitoisuutta ja epätoivoisuutta kotona, kun taas miehet kuvasivat tilanteen toi-senlaiseksi. Palkkatyön puute miehillä ei välttämättä tarkoittanut elämässä epäon-nistumista vaan kotona olo lasten kautta saattoi tuoda miehen elämään uutta si-sältöä, avata uusia mahdollisuuksia ja osaamisalueita. (Böök 2001).

Tutkimusjoukko oli melko homogeeninen. Suuria eroavaisuuksia haastateltujen kesken ei löytynyt. Perheen merkitys oli kaikille suuri ja arvona tärkein. Kaikki vai-kuttivat selviytyvän työttömyydestään "kunnialla". Haastatellut asuivat omakotita-loissa maaseutupaikkakunnilla. Etäisyydet suurempiin kaupunkeihin olivat lähes sata kilometriä. Miehen työ ja rakennettu omakotitalo hankaloittivat hakeutumista

koulutukseen tai työhön. Toisaalta maaseudulla omakotitalossa asuminen lisäsi tekemistä; "...tällaisessa omakotitalossa on aina pihalla puuhaa." Tulokset olisivat saattaneet olla erilaiset, jos vastaava tutkimus olisi tehty esimerkiksi kaupungin lähiössä, kerrostaloissa asuvista työttömistä naisista.

Aihetta jatkotutkimuksille olisi selvittää, kuinka paljon stressioireet lisääntyvät, mikäli työttömyys jatkuu niin kauan, että lopulta putoaa peruspäivärahalle. Mistä löytyy lisää henkisiä voimavaroja rahojen loppuessa? Lapset kasvavat ja kulutus lisääntyy, tulot pienenevät. Ne työttömät, joilla on velkaa, kokevat todennäköisesti lisääntyviä stressioireita. Mitä ovat ne selviytymisen keinot, joilla elämä pysyy hallinnassa ja terveys pysyy vakaana?

LÄHTEET

Aalto, S., Ohinmaa, A., Aro, S. 1994. Sosioekonomiset erot ja terveyteen liittyvä elämänlaatu työikäisessä väestössä. Sosioekonomiset terveyserot ja niiden syyt - Suomi laman jälkeen -seminaari. Hanasaari 24-25.10.1994.

Ahlqvist, K. 1996. Työ, työttömyys ja valinnanvapaudet. Teoksessa K. Ahlqvist & A. Ahola (toim.) Elämän riskit ja valinnat -Hyvinvointia lama-Suomessa? Helsinki: Oy Edita Ab, 129-146.

Ahola, A. 1996. Työttömyys kokemuksellisena tilanteena. Teoksessa K. Ahlqvist & A. Ahola (toim.) Elämän riskit ja valinnat -Hyvinvointia lama-Suomessa? Helsinki: Oy Edita Ab, 149-172.

Almqvist, K. 1994. Lapsuuden sosioekonomiset riskitekijät ja nuoruuden terveysongelmat. Sosioekonomiset terveyserot ja niiden syyt -Suomi laman jälkeen seminaari. Hanasaari 24-25.10.1994.

Anttila, P. 1999. Sisällön analyysi. Saatavilla www-muodossa:
<http://metodix.ofw.fi/metodi/pirkko/sisallanalyysi.htm>

Blaxter, J. 1989. Health and lifestyles. North Yorkshire: J&C Composition Ltd.

Brenner, S-O. & Levi, S. 1987. Long-term unemployment among women in Sweden. Soc. Sc. Med. 25 (2) 153-161.

Bowley, K. M. & Feather, N. T. 1987. The impact of unemployment in relation to age and length of unemployment. J. occup. psychol. 60, 323-332.

Böök, M-L. 2001. Vanhemmuus ja vanhemmuuden diskurssit työttömyystilanteessa. Saatavilla www-muodossa: <http://www.jyu.fi/liikunta/tervtiede/ohjeisto.htm>

Davies, K. & Essevald, J. 1988. Att hoppa hage i den svenska arbetsmarknaden. Tukholma. Raben & Sjögren.

Denzin, N.K. 1994. The art and politics of interpretation. In: Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (eds.) Handbook of qualitative research. Sage Publications, Thousand Oaks, 500-515. Artikkeleihin viitattu teoksessa: Paunonen, M., Vehviläinen-Julkunen, K. 1997. Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Juva. Wsoy.

Dew, M. & Bromet, E. & Penkower, L. 1991. Effects of unemployment on mental health in the contemporary family. Behaviour Modification, Vol. 15 No. 4, 501-544.

Dew, M. & Bromet, E. & Penkower, L. 1992. Mental Health effects of job loss in women. Psychological Medicine. 22, 751-764

Elstad, J. 1995. Employment Status and Women's Health -Exploring the Dynamics. Acta Sociologica 38: 231-249

Goldstein, M. & Siegel, J.M. & Boyer, R. 1995. Predicting changes in perceived health status. Am J Public Health 1984; 74: 611-614. Suomen lääkirilehti 14/95 vsk 50 s.1623.

Hall, I. & Johnson, D. 1988. Depression in unemployed Swedish women. Soc. Sci. Med. 27 (12) 1349-1355.

Heikkilä, I. & Kivekäs, M. & Suikkanen, A. & Viinamäki, L. 1993. Kuinkas sitten kävikään... Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja. 14. Rovaniemi: Lapin yo:n monistuskeskus.

Heinonen, T. 1999. Terveys ja työttömyys -tuotetut merkitykset. Teoksessa A. Pohjola & E. Saari & L. Viinamäki (toim.) Interventiolla hyvinvointia työttömille? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 30, 150-155.

Hokkanen, L. & Kinnunen, P. & Pohjola, A. & Urponen, K., Väärälä, R. 1993. Sisukkuutta, tyttöseni, sisukkuutta. Tutkimus irtisanottujen naisten elämäntilanteiden muotoutumisesta ja palvelujen käytöstä. Sarja: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. C. Työpapereita. 17. Rovaniemi: Lapin yo:n monistuskeskus.

Hänninen, V. & Polso, L. 1991. Työpaikan menetys elämänmuutoksena. Tutkimuksia A:21. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Sarja A. Tutkimuksia N:o 21. Tampereen yliopisto. Tampere. Jäljennepalvelu.

Illich, I. 1990. Oikeus hyödylliseen työttömyyteen ja sen asiantuntijavivoholliset. Porvoo: WSOY.

Jahoda, M. 1988. Economic Recession and Mental Health: Some conceptual issues. Journal of Social issues Vol 44, No 4, 13-23.

Jolkkonen, A. & Koistinen, K. & Kurvinen. 1991. Naisen paikka: rakennemuutos, paikalliset työmarkkinat ja naiset. Helsinki.

Julkunen, R. 1990. Suomalainen hyvinvointivaltio - naisten liittolainen. Hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmän tutkimusprojekti. Julkaisu No 1. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita.

Julkunen, R. 1992. Hyvinvointivaltio käännekohdassa. Jyväskylä: Gummerus.

Julkunen, R. 1995. Työ, äitiys ja itsenäisyys. Teoksessa M. Sorvettula (toim.) Naisen terveys. Hyvän elämän strategiset mitat. Toim: M. Sorvettula. Helsinki: Kirjayhtymä, 53-75.

Jyrkämä, J. 1981. Mitä on elää työttömänä: työttömyys ristiriitatilanteena. Teoksessa J. Jyrkämä (toim) Työttömänä Suomessa, syyt, seuraukset ja näköalat. Suomen tutkijaliitto. Vaasa. Polypoint, 73-93.

- Järvikoski, A. 1996. Sisäinen elämänhallinta ja sosiaaliset paineet. Teoksessa R. Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveyden turvan ratkaisuja. Helsinki. Kelan omatarvepaino, 35-48.
- Kalimo, E. & Vuori, J. 1992. Työttömyys ja terveys. Tutkimuskatsaus. Katsauksia 123. Työterveyslaitos. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Karisto, A. & Takalo, P. & Haapola, I. 1989. Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka. Juva: WSOY.
- Kauppinen-Toropainen, K. & Kandolin, I. 1991. Työn ja kodin vaatimusten yhdistäminen. Työ ja ihminen 5(3), 295-312.
- Kolehmainen, S. 1991. Naisten työmarkkinat ja työttömyys. Tutkimuksia. Sarja B Nro 8. Tampereen yliopisto. Tampere: Jäljennepalvelu.
- Kontula, O. & Koskela, K. & Kananen, P. & Viinamäki, H. 1992. Taloudellinen muutos ja terveys. Sosiaali- ja Terveystieteiden tutkimuskeskus. Raportteja 67/1992. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Kontula, O. & Viinamäki, H. & Koskela, K. 1998. Köyhiä ja kipeitä. Taloudellisen laman terveysvaikutuksia 1990-luvulla. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D, 34/1998. Helsinki.
- Kyngäs, H. & Vanhanen, L. 1999. Sisällön analyysi. Hoitotiede Vol. 11, no 1/-99, 3-12.
- Lahelma, E. 1989. Unemployment, re-employment and mental well-being. A panel survey of industrial jobseekers in Finland.
- Lahelma, E. & Huuhka, M. & Manderbacka, K. & Rahkonen, O. 1995. Suomalaisien terveydentila yhteiskunnallisten muutosten oloissa. Vuosien 1986 ja 1994

elinolotutkimukset. Suomen lääkirilehti 14/95 vsk 50.

Mannila, S. & Tynkkynen, A. & Eronen, M. 1992. Vajaakuntoiset työnhakijoina. Työpoliittinen tutkimus nro 26. Työministeriö. Helsinki.

Morse, J. M. 1991. Quality nursing research: a free-for-all? In: Morse, J. M. (eds.) Quality nursing research. Sage Publications, Thousand Oaks, 14-22. Artikkeleihin viitattu teoksessa: Paunonen, M. & Vehviläinen-Julkunen, K. 1997. Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Juva. Wsoy.

Muilu, T. 1993. Regional variation in working hours and work orientation in Finland. Diss. University of Oulu. Geographical Society of Finland. Fennica.

Riihinen, O. 1996. Elämänhallinta- käsitteen erittelyä ja ongelmia. Teoksessa R. Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia. Helsinki. Kelan omatarvepaino, 16-34.

Rissanen, E. 1989. Kun sisko ei päässyt sahalle töihin - seurantalutkimus irtisanotujen Röyttän sahalaisten suoriutumisesta. Lapin korkeakoulun yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C 6. Rovaniemi.

Roos, J-P. 1985. Elämäntapaa etsimässä. Tutkijaliiton julkaisusarja 34. Helsinki

Rostila, E. 1982. Työttömyys elämänvaiheena: seurantalutkimus tamperelaisten teollisuustyöntekijöiden työttömyyskokemuksista. Työvoimapoliittisia tutkimuksia No. 322. Helsinki.

Saari, E. & Viinamäki, L. & Pohjola, A. 1999. Hyvinvointi-interventiot pitkäaikais-työttömyyttä ratkaisemassa. Teoksessa A. Pohjola & E. Saari & L. Viinamäki (toim.) Interventiolla hyvinvointia työttömille? Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 30, 10-35.

Starrin, B. & Larsson, G. 1987. Coping with unemployment - a contribution to the understanding of women's unemployment. Soc. Sci. Med. 25 (2) 163-171..

Suominen, S. & Vahtera, J. & Uutela, A. 1996. Elintaso, koherenssin tunne vai ihmissuhteet: mikä ylläpitää tyytyväisyyttä ja terveyttä? Teoksessa K.Ahlqvist & A. Ahola (toim.) Elämän riskit ja valinnat -Hyvinvointia lama-Suomessa? Helsinki: Oy Edita Ab, 96-99.

Taloudellisen laman terveysvaikutuksia 1992-1993. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja N:o 10. Helsinki.

Tilastokeskuksen työvoimatutkimus. 1994.

Turner, J. 1995. Economic Context and the Health Effects of Unemployment. Journal of Health and Social Behaviour. Vol.36 (September): 213-229

Työpoliittinen Aikakausikirja 41 (4). Taulukko 11.

Uutela, A. & Luoto, A. & Puska, P. 1994. Liittyykö työttömyys Suomessa tupakointiin tai alkoholin kulutukseen? Sosioekonomiset terveyserot ja niiden syyt -Suomi laman jälkeen -seminaari. Hanasaari 24-25.10.1994.

Vesalainen, J. & Vuori, J. 1996. Työttömänä koettu toimintakyky ja itsetunto. Työ ja ihminen. Tutkimusraportti 9. Työterveyslaitos. Helsinki: Hakapaino Oy.

Viinamäki, H. 1991. Muuttaako vai ei... irtisanotun perheellisen elämän muuttuminen. Lapin yliopiston yht. kuntatieteell. julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä.

Vuori, J. & Tervahartiala, T. 1994. Työttömien työnhakuaktiivisuus, terveyden voimavarat ja psyykkiset oireet. Sosioekonomiset terveyserot ja niiden syyt - Suomi laman jälkeen -seminaari. Hanasaari 24-25.10.1994.

Vähätalo, K. 1998. Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Tampere.

Åstedt-Kurki, P. & Nieminen, H. 1997. Fenomologinen tutkimus hoitotieteessä. teoksessa Paunonen, M. & Vehviläinen-Julkunen, K. (toim.) Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Juva. Wsoy, 152-163.

Liite 1

HAASTATEL- TAVAN N:O	SYNTYMÄ- VUOSI	KOULUTUS	TEHTÄVÄ JOSTA JÄÄNYT TYÖTTÖMAKSI	TYÖTTÖMYYDEN KESTO	KOTONA ASUVIEN LASTEN IKA HAASTATELLELUHETKELLÄ
1	1954	Erytislasterntarhanopettaja	Lastentarhanopettaja	1,5 v	5 v ja 8 v
2	1938	Sairaanhoitaja	Sairaanhoitaja, osastotyö	1 v	10 v
3	1956	Perushoitaja	Perhepäivähoitaja	6 kk	7 v ja 12 v
4	1963	Nuorisotyökoulutus	Lastenkodin ohjaaja	4 kk	1 v ja 3 v
5	1951	Sosiaalikasvattaja	Ohjaaja	11 kk	4 v, 8 v, 15 v ja 16 v
6	1961	Kahvilamyyjä	Siivoaja-ruoankuljettaja	1,5 v	3 v ja 8 v
7	1956	Puuseppä, perhepäivähoitaja	Perhepäivähoitaja	1,5 v	4 v, 10 v ja 12 v
8	1962	Laitoshuoltaja	Keittiöapulainen	3 kk	5 v ja 9 v
9	1962	Yrittäjäkoulutus	Oma kotileipomoyritys	1,5 v	9 v, 13 v ja 14 v
10	1959	Päiväkotiapulainen Vanhustyöntekijä Luokka-avustaja	Päiväkotiapulainen	2,5 v	7 v ja 9 v

Liite 2

HAASTATTELUKYSYMYKSET

1. Miten pitkäaikainen työsuhde sinulla oli työpaikkaan, josta jäit työttömäksi?
-kauanko olet ollut työttömänä?
2. Onko puolisolasi työtä?
3. Mitä työ merkitsi sinulle ennen työttömyyttä?
-miten viihdyit työssäsi?
-merkitsikö työ jotain ihmissuhteille?
-millainen osa työllä oli elämässäsi?
4. Mikä elämässäsi muuttui eniten työttömäksi jäämisen jälkeen?
-millä tavalla ajankäyttö ja yleensä tekeminen muuttui?
-kuinka ystävät, tuttavat ja sukulaiset ovat suhtautuneet?
5. Muistatko, mitä ajattelit silloin kun jäit työttömäksi?
6. Miten arvioisit perheen kokeneen työttömäksi jäämisen?
Muuttuiko perhe-elämä työttömäksi jäämisen jälkeen?
-onko perheen sisäisissä suhteissa tapahtunut muutoksia?
-miten lapset suhtautuivat?
Vaikuttiko työttömyys esimerkiksi lasten koulunkäyntiin ja vapaa-ajan viettoon?
-miten puoliso suhtautuutyöttömyyteesi?
7. Mitä tällä hetkellä arvostat elämässäsi eniten?
-onko arvojärjestys muuttunut?
8. Millaiseksi arvioisit tällä hetkellä mielentilasi?
-onko mielentilasi muuttunut työttömäksi jäämisen jälkeen?
9. Onko sinulle ilmaantunut fyysisiä vaivoja?
10. Mitä odotat tulevisuudelta?
11. Onko mielestäsi sillä jotain erityistä merkitystä, että olet työtön nainen?
12. Mitä luulet muiden työttömien naisten ajattelevan?
-onko teillä ollut yhteistyötä?
13. Miltä sinusta nyt tuntuu?